

Máša, Pavel

Riegrovské "osmičky". Proměny a možnosti Riegrova odkazu v letech 1918, 1938 a 1948

Studia historica Brunensia. 2021, vol. 68, iss. 2, pp. 89-115

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2021-2-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144275>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 08. 12. 2023

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Maevová, Naděžda

Riegrovské "osmičky". Proměny a možnosti Riegrova odkazu v letech 1918, 1938 a 1948

Studia historica Brunensia. 2021, vol. 68, iss. 2, pp. 89-115

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2021-2-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144275>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 08. 12. 2023

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Riegrovské „osmičky“. Proměny a možnosti Riegrova odkazu v letech 1918, 1938 a 1948

Rieger's "eights". Metamorphosis and possibilities of Rieger's legacy in 1918, 1938 and 1948

Pavel Máša / pavelmasa@seznam.cz

Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract

This study deals with remembering of former "Leader of the Nation" František Ladislav Rieger in the annual years of his birth and death in 1918, 1938 and 1948. It will be focused on celebrations and commemorative acts, which took place in these years, and on the participation of the political representation, historians and Rieger's family. The main questions are: how Rieger's legacy was interpreted by different political parties and how Rieger's place in the Czech historical memory changed owing to the events happened in the years ending with eight which are traditionally considered as an important milestones of the modern Czech history.

Keywords

František Ladislav Rieger – Ladislav Rieger – anniversary – historiography – historical memory

Úvod

Historické mezníky mívají mnoho podob. Může se jednat o významnou politickou událost, zásadní vědecký objev, výjimečný počin ve sféře kultury, ale také o úmrtí osobnosti, která v očích současníků ztělesňuje určitou epochu a s jejíž smrtí se daná éra symbolicky uzavírá. Taková situace nastala v českých zemích v roce 1903, kdy zemřel bývalý „vůdce národa“ František Ladislav Rieger. Podle mnohých nekrologů teprve jeho odchodem pro Čechy definitivně skončilo 19. století, ale také doba národního obrození.¹ Rieger na počátku 20. století představoval jednoho z posledních pamětníků počátků národního hnutí, který navíc sehrál klíčovou roli při kulturním, politickém a hospodářském „obrození“ národa. Někdy se v této souvislosti dokonce psalo, že Riegrův život a moderní české dějiny splývají v jedno.²

S tímto pohledem ovšem kontrastovalo, že výsledky Riegrovy politické činnosti byly hodnoceny převážně negativně. „Vůdce národa“ totiž nedokázal přes řadu dlíčích úspěchů prosadit svoje hlavní cíle: dohodu s českými Němci, která by do českých zemí přinesla národnostní smír, a především český státoprávní program vycházející z ideje nepřerušené svébytnosti českého státu v rámci rakouského mocnářství. Málokdo přitom věděl, co přesně si pod českým státním právem představit, jak jej využít v praktické politice a jak (za jakých podmínek a v jaké podobě) by se mělo konkrétně realizovat. Jednalo se o nesmírně složitou problematiku, která od 60. let 19. století zaměstnávala bezpočet historiků, právníků a politiků.³ Novinář Josef Pelcl nebo říšský a moravský poslanec Jan Žáček, kteří po Riegrově smrti s určitými rozpaky rozebírali jeho politické nezdary, se proto spokojili s povšechným metaforickým opisem, že „vůdci národa“ se přes veškeré úsilí bohužel nepodařilo přivést svůj lid do „země zaslíbené“.⁴

Dědictví, které po sobě Rieger zanechal, tedy nebylo jednoznačné a zůstávalo otázkou, jak na ně bude vzpomínáno v následujících letech a desetiletích. Většina historických postav se těší největšímu zájmu veřejnosti a médií v době svých jubileí. Rieger se narodil 10. prosince 1818 a zemřel 3. března 1903. Jeho kulatá výročí narození a půlkulatá výročí smrti tedy připadala na roky končící osmičkou, z nichž některé bývají samy o sobě považovány za důležité milníky českých dějin 20. století. Ve své studii tuto koincidenci využiji a blíže se podívám na to, jak byl Rieger připomínán v „osmičkových“ letech 1918, 1938 a 1948.⁵ Pokusím se při tom objasnit, jak tehdejší dramatické události ovlivnily vnímání „vůdce národa“, jak se jeho odkaz pod jejich vlivem proměňoval, kdo se k němu hlásil a dále jej rozvíjel, a jaké možnosti a limity při oslovování soudobé české společnosti se

1 Pelcl, Josef: *Fr. L. Rieger*. Rozhledy, 7. 3. 1903, s. 547–549, zde s. 547; Krásnohorská, Eliška: *František Ladislav Rieger*. Osvěta 1903, s. 289–305, zde s. 289.

2 Pelcl, J.: *Fr. L. Rieger*, s. 548.

3 Srov. Kučera, Martin: *Rakouský občan Josef Pekař*. Kapitola z kulturně politických dějin. Praha 2005, s. 171.

4 Pelcl, J.: *Fr. L. Rieger*, s. 548; *Pohřeb dra. Frant. L. Riegro*. Národní listy, 8. 3. 1903, s. 2.

5 Záměrně zde vynechávám rok 1928, který byl sice významný z hlediska připomínání F. L. Riegro (odhalení pomníku v Semilech, otevření Riegrovy turistické chaty na Kozákově), nicméně během něj nedošlo k žádnému zásadnímu společenskému otřesu, který by ovlivnil pohled společnosti na minulost ani na Riegro samého.

u něj projevovaly. Každý z těchto zlomových roků vedl k hlubšímu promyšlení českého „údělu“, státnosti ale i české minulosti a jejího smyslu z hlediska přítomnosti. Zajímat mě proto bude, jakou roli v těchto reflexích sehrál právě Rieger, přičemž se zaměřím na ty nejdůležitější texty, které na toto téma vznikly.

Riegrovo místo v české historické paměti představuje doposud nepříliš probádanou oblast. Existuje jen několik dílčích studií, které se zabývají připomínáním „vůdce národa“, ani jedna z nich však nepojednává o mnou sledovaných letech. Přesto se alespoň o jednu z nich při mém výkladu opírám.⁶ Na druhou stranu byly v poslední době vydány cenné práce o české historické paměti jako takové a vývoji některých historických tradic během první poloviny 20. století, které jsou podnětné z hlediska teoretického i metodologického uchopení svého tématu, a navíc poskytují bohatý materiál ke komparaci.⁷

Při interpretaci pramenů a někdejšího dění se inspiroji především paměťovými studiemi. Františka Ladislava Riegra pojímám jako specifické místo paměti, jak je definoval Pierre Nora. Důležitá je v tomto případě „*vůle k paměti*“, která odlišuje místa paměti od ostatních historických jevů, v jejichž případě snaha o upomínku schází.⁸ Právě ona „vůle“ připomínat si staročeského politika, její příčiny a projevy mě budou zajímat. Pro tento účel lze využít novější přístupy paměťových studií, které zaměřují pozornost na motivy a mechanismy vzpomínání s důrazem na sociální a emocionální rovinu vzpomínkové praxe.⁹ Tato perspektiva je vhodná zvláště pro sledování let končících osmičkou, kdy se do vztahu společnosti k vlastní minulosti výrazně promítala tehdejší vypjatá atmosféra.

Ústřední metodou, s níž pracuji, je analýza mediálního diskurzu dané doby. Vzhledem ke značnému časovému rozsahu a snaze pokrýt celé politické spektrum, se zaměřuji pouze na hlavní listy předních českých politických stran: agrární *Venkov* a jeho vlivné odpolední vydání *Večer*, sociálně demokratické *Právo lidu*, národnědemokratické *Národní listy* a jim blízkou *Národní politiku*, kterou jsem vybral z toho důvodu, že šlo o list tradičně blízký Riegrovi, lidovecký *Čech*, respektive pozdější *Lidové listy* a *Lidová demokracie* a národněsocialistické *České* (později *Svobodné*) *slovo*. Z okrajů politického spektra pak sleduji komunistické *Rudé právo* a pro rok 1938 fašistický *Národní směr*. Ukázalo se však, že v tomto periodiku Riegrova osobnost nefigurovala. Kromě stranických listů jsem přihlédl i k některým dalším tiskovinám z důvodu jejich společenského vlivu, nebo relevance pro riegrovskou tematiku. Sem spadají „Hradu“ blízké *Lidové noviny*, legionářské *Národní osvobození* a týdeník *Samostatnost* vydávaný Antonínem Hajnem, který vždy jevil o české moderní dějiny i Riegra velký zájem. Opomenuty tak byly (až na *Lidové noviny*) listy moravské provenience a také tisk Slováků a německé menšiny. Vztah moravského

6 Navrátil, Ivo: *Riegrovův pomník v Semilech*. In: F. L. Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 25. a 26. dubna 2003 v Semilech. Semily 2003, s. 308–320.

7 Např. Randák, Jan: *V záři rudého kalicha*. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956. Praha 2015; *Sláva republice!* Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu. Edd. D. Hájková – P. Horák – V. Kessler – M. Michela. Praha 2018.

8 Nora, Pierre: *Mezi pamětí a historií*. Problematika míst. In: *Politika paměti*. Antologie francouzských společenských věd. Praha 1998, s. 7–31.

9 Srov. Činát, Kamil: *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*. Praha 2014, s. 20.

prostředí i slovenských a německých občanů k Riegrovi je totiž poměrně komplikovaný a bude třeba jej řešit samostatným výzkumem.

Dobový tisk doplňují dalšími dokumenty, například stenoprotokoly ze zasedání zákonodárných sborů, prameny soukromé povahy nebo materiály uloženými v Státním okresním archivu Semily, které se týkají riegrovských oslav ve dvacátých až čtyřicátých letech. Širší pramenná základna pomůže ověřit obecnější platnost trendů, s nimiž se setkáváme v tisku. Ideálním cílem mého příspěvku tedy je ukázat jak motivaci konkrétních připomínek Riegrova odkazu a jeho fungování v každodenním politickém a společenském provozu se zřetelem na zlomové události „osmičkových“ let, tak povšechnější tendence v proměnách a vývoji riegrovské tradice mezi roky 1918 a 1948.

1918: Nalezení smyslu

Vznik československého státu představoval pro českou společnost milník v mnoha ohledech. Historik Josef Pekař v jednom ze svých prvních poválečných textů vyjádřil přesvědčení, že „*neslýchaný triumf*“ z podzimu roku 1918 nezahajuje pouze novou dobu a novou budoucnost národa, ale „*založí nám v leckterém směru i novou – minulost. Nemyslím tím pouze, že pravda poznaná bude moci býti povězena beze všech ohledů. Myslím především na to, že posunou se v leccems zorné úhly a poměrná měřítká dějepiscova.*“¹⁰ Pekař zde poukázal na důležitý jev, který se rozhodně netýkal jen historiků. 28. říjen skutečně ovlivnil pohled české společnosti na své vlastní dějiny.

Doposud dominoval výklad, který prosadili obrozenci v čele s Palackým: kdysi slavný český národ ztratil po bitvě na Bílé hoře svobodu, málem „zahynul“, ale ze smrtelného spánku se nakonec zázračně „probudil“ a díky svému úsilí se opět začlenil do rodiny „vyspělých“ evropských národů.¹¹ Říjnový převrat do tohoto narativu velice dobře zapadl a poskytl mu novou, ještě silnější pointu – českému lidu se po staletích útlaku a zápasů o vlastní existenci „vrátila svoboda“. Ze zpětného pohledu najednou vše v českých dějinách směřovalo k této (ostatně již dávno předvídané¹²) chvíli a vznik Československa se jevil jako historická nutnost.¹³ Tento posun ve vnímání „velkých dějin“ se pochopitelně promítl do řady dílčích historických příběhů včetně toho Riegrova. Stejí výročí narození „vůdce národa“, které shodou okolností připadlo na prosinec roku 1918, poskytlo možnost znovu se zamyslet nad jeho politickou činností, tentokrát ovšem nahlíženou skrze události, k nimž krátce před tím došlo.

Riegrovy stejné narozeniny na svých stránkách připomněly hlavní deníky všech politických stran kromě sociálnědemokratického *Práva lidu*. Nejvíce prostoru Riegrovi poskytly agrární *Venkov* a *Večer*, kde uveřejnili texty Josef Pekař a Cyril Horáček, ale pozadu nezůstala ani *Národní politika*, v níž nalezneme kromě dvou anonymních tematických článků

10 Pekař, Josef: *K dnešnímu stému výročí narození Riegrova*. *Venkov*, 10. 12. 1918, s. 1.

11 Viz Činát, Kamil: *Dějiny a vyprávění*. Praha 2011.

12 „*Palacký to dobře tušil ve svém odkazu, že k tomuto převratu dojde. Prorockým svým duchem jej přímo určil [...].*“ *První týden ve svobodné vlasti*. *Venkov*, 3. 11. 1918, s. 1.

13 Hájková, Dagmar – Michela, Miroslav: *Oslavy 28. října*. In: *Sláva republice!*, s. 75–135, zde s. 83.

také báseň Elišky Krásnohorské věnovanou Riegrově památce. Jednotící motiv těchto textů spočíval ve hledání souvislosti mezi odkazem „vůdce národa“ a nově založeným státem. V tomto kontextu došlo k zásadnímu přehodnocení Riegrovy činnosti a jejích výsledků. Jestliže se v roce 1903 zdála jeho politika neúspěšnou, o patnáct let později najednou získala smysl. Bez ohledu na politickou orientaci jednotlivých listů i autorů byl Rieger shodně líčen jako tvůrce státoprávního programu, který se nyní konečně podařilo naplnit.¹⁴ Jeho působení tudíž už nebylo vnímáno jako marné. Ačkoli on sám, podobně jako Mojžíš vedoucí svůj lid, do „země zaslíbené“ nevkročil, svojí prací připravil cestu, po níž národ došel až do kýženého cíle.¹⁵

Podobnou myšlenku vyjádřil v den Riegrových narozenin rovněž předseda Národního shromáždění František Tomášek. Při zahájení schůze zákonodárního sboru sociální demokrat zdůraznil, že právě dobytá samostatnost není jen zásluhou nynějšího pokolení, ale také předchozích generací, které vedly zápas za „samostatnost státní“. Klíčovou roli měl přitom Rieger, který „historicko-státoprávní program“ vytvořil. Staročeského politika proto řečník vnímal jako „přípravovatele naší samostatnosti, naší československé republiky.“¹⁶ Výňatky z Tomáškovy proslovy následně přinesly téměř všechny listy (opět s výjimkou *Práva lidu*, které na rozdíl od Tomáška zastupovalo stranickou levici), přičemž *Čech* ocenil zvláště vzácnou „objektivitu a spravedlnost“ proslovy s ohledem na „sociálně-politické zabarvení“ řečníka.¹⁷ Narážel tím na nepřívětivý postoj, který sociální demokraté k vůdci české měšťanské politiky tradičně zaujímal.¹⁸

Tato většinově sdílená interpretace vytvářející přímou spojitost mezi Riegrovými snahami a osvobozením národa v roce 1918, kterou ve své básni vyjádřila i Eliška Krásnohorská („...zač kdy zápasils, to zvítěžilo!“),¹⁹ zjednodušovala značně složitější historickou realitu. Dobře vědom si toho byl Josef Pekař, který ve svém článku k Riegrově výročí takto pojatý výklad minulosti zproblematizoval. Nutno dodat, že Pekařův text je překvapivě osobní. Historik se skrze něj totiž nevyrovnával pouze s Riegrovým dědictvím, ale i se svou vlastní činností za války, kterou ovlivnily jeho dlouho přetrvávající pochybnosti o možnosti rozbití Rakouska. Pekař svoji úvahu zahájil konstatováním, že Riegrův státoprávní program nesměřoval přímo ke státní samostatnosti, ale počítal s existencí rakouské říše, která by pro český stát tvořila širší rámec. Následně si položil provokativní otázku: nepoškodil by vlastně z dnešní perspektivy Riegrův případný úspěch českou věc do budoucna? Odpovědět podle Pekaře musíme kladně. Riegrův zdar by vedl spíše k posílení Rakouska než k jeho rozpadu, „snad navždy by pro nás bylo ztraceno Slovensko,“ s nímž se v historickém státním právu nepočítalo, a svoboda pod Rakouskem by se nakonec asi stejně ukázala

14 *Sté narozeniny dra. Fr. L. Riegrova*. *Čech*, 10. 12. 1918, s. 3; Úvodník bez titulu. *České slovo*, 10. 12. 1918, s. 1; Horáček, Cyril: *Před sto lety narodil se Fr. Lad. Rieger*. *Večer*, 7. 12. 1918, s. 1; *K 100. narozeninám Fr. Lad. Riegrova*. *Národní politika*, 8. 12. 1918, s. 1; H.: *Sto let od narození Riegrova*. *Národní listy*, 10. 12. 1918, s. 1.

15 Horáček, C.: *Před sto lety*.

16 Stenoprotokol z 8. schůze Národního shromáždění československého ze dne 10. 12. 1918, viz <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/008schuz/s008001.htm>, citováno 28. 8. 2019.

17 *Osmá schůze Národního shromáždění československého*. *Čech*, 11. 12. 1918, s. 1.

18 *Právo lidu* veškerá riegrovská výročí a slavnosti v předválečné době ignorovalo.

19 Krásnohorská, Eliška: *Památce Riegrově*. *Národní politika*, 8. 12. 1918, s. 1.

pouhou „*polosvobodou*“. Riegerův program však měl ve své době nezpochybnitelnou cenu a tvořil „*přirozený a nutný stupeň našeho politického vývoje*“.²⁰

Pekař navíc doznal, že mnozí, k nimž můžeme přiřadit i jej samého,²¹ se za války obracely právě k Riegrovým politickým koncepcím, protože kdyby světový konflikt dopadl nerozhodně a Rakousko zůstalo zachováno, dalo by se na tomto základě jednat o mír a o poválečné uspořádání podunajské monarchie. Rok 1918 ale přinesl jiné řešení a Češi se mohou s Riegrovým programem definitivně rozejít. Pekař však nepochyboval, že Rieger sám by z toho měl největší radost a „*jeho srdce jistě by náleželo programu z r. 1918*“ včetně vzniku společného státu Čechů a Slováků, protože staročeský politik měl ke Slovensku blízko. „*Ale které srdce české mohlo po zklamání z r. 1849, a potom po založení maďarského státu pomyslit na Slovensko, aby nebylo hned rozumem voláno přísně k pořádku?*“²² ptal se na závěr článku historik, který se přitom ani v následujících letech nezbavil pochybností, zda by přece jen nebylo bývalo prospěšnější založit samostatný stát výhradně v historických hranicích českých zemích, protože připojením Slovenska se dále komplikovaly již tak napjaté vztahy mezi Čechy a Němci.²³

Podobně jako Pekař se na význam Riegrova politického díla díval František Fiedler, někdejší rakouský ministr obchodu, národohospodář a znalec českého státního práva, který o „*vůdci národa*“ promluvil během shromáždění, které se konalo na Riegrovu počest v den jeho stých narozenin na staroměstské radnici za účasti členů Riegrovy rodiny i mnohých představitelů politické, vědecké a kulturní elity země.²⁴ Fiedler ve své přednášce představil vývoj českých politických programů od roku 1848 po současnost, přičemž konstatoval, že vše dopadlo jinak, než si „*naši otcové*“ původně představovali: „*Národ dosáhl své samostatnosti v jiné formě a jinou cestou*.“ Přesto podle něj měly tyto staré neuskutečněné programy a ideály svůj význam, protože politicky vychovaly národ a vstříply mu do srdcí touhu po samostatnosti, která se plně projevila za války.²⁵

Návaznost nového státu na Riegrovo dílo některé novinové články podtrhly vyzdvížením vazeb či paralel mezi někdejšími „*vůdci národa*“ a osobnostmi prvního českosloven-

20 Pekař, J.: *K dnešnímu stému výročí*.

21 K tomu blíže Kučera, M.: *Rakouský občan*, s. 132.

22 Pekař, J.: *K dnešnímu stému výročí*.

23 Kučera, M.: *Rakouský občan*, s. 253, 256.

24 Shromáždění uspořádal Národohospodářský ústav České akademie věd ve spolupráci s Historickým spolkem z podnětu Josefa Grubera, přítele Riegrovy dcery Libuše Bráfové a vydavatele spisů jejího manžela Albína Bráfa, viz *Slavnostní shromáždění na počest stého výročí narození JUDra Frant. Lad. Riegro, spoluzakladatele národohospodářského ústavu v úterý 10. prosince 1918 ve velké zasedací síni starom. radnice*. Praha 1918, s. 3; Archiv Národního muzea v Praze (dále jen ANM), fond Libuše Bráfová, kart. 13, Josef Gruber Libuši Bráfové 20. 11. 1918. Slavnostního aktu se zúčastnila Riegrova dcera Libuše Bráfová se svými synovci a vnuky „*vůdce národa*“ Ladislavem a Bohušem Riegrovými, dále byli přítomni předseda Národního shromáždění František Tomášek, předseda vlády Karel Kramář, ministři Adolf Stránský, František Staněk, Lev Winter a Mořic Hruban, četní poslanci Národního shromáždění, za správní sbor hlavního města Prahy předseda Přemysl Šámal, rektor pražské univerzity Karel Hermann-Otavský, zástupci České akademie věd a umění, Královské české společnosti nauk, Národního zemského muzea, Zemského archiv, za Historický spolek jeho předseda Jaroslav Goll a v publiku se nacházeli rovněž historik Karel Krofta nebo spisovatel Karel Matěj Čapek-Chod.

25 *Slavnostní shromáždění na počest stého výročí narození JUDra Frant. Lad. Riegro*, s. 9.

ského prezidenta, který byl prezentován coby Riegrův nástupce v čele národa. Katolický *Čech* například jako zajímavost uvedl, že se podobají začátky Riegrovy a Masarykovy životní dráhy, Rieger se měl stát mlynářem, Masaryk kovářem. Narážka na Masaryka se objevila i dále v textu. Riegrova vynuceného odchodu z veřejného života po roce 1891 bylo podle listu „záhy želeno a vždy vroucněji vyslovováno přání, abychom opět měli vůdce podobného“.²⁶ Podle *Národní politiky* Masaryka s Riegreem spojoval také jejich program založený na „nepolitické politice“. Rieger dle deníku založil veškeré svoje snahy na osvětě lidu. „Z čeho při své základní práci filosofické a sociální vyšel v letech osmdesátých Masaryk, z toho vlastně vycházel i Rieger již na sklonku doby předbřeznové.“²⁷ Stejně tak Arne Novák při prezidentově návratu do vlasti připomněl slova uznání, která o něm kdysi „vůdce národa“ pronesl.²⁸

Čtenáři tehdejšího tisku, popřípadě účastníkovi slavnostního shromáždění na staroměstské radnici by se tak mohlo zdát, že nejvýznamnější český politik 19. století, symbolizující úsilí celé obrozenecké epochy, se stane jedním z důležitých pilířů, o něž se bude opírat identita minimálně českých občanů nově založeného státu. Rieger měl svojí prací a státoprávním programem výrazně přispět ke vzniku samostatného Československa, přičemž jen nemnozí odborníci jako Pekař či Fiedler upozorňovali na to, že skutečnost je poněkud složitější. Ani oni však nepopírali význam Riegrova úsilí pro osvobození národa. K Riegrovi se skrze svůj tisk přihlásily všechny politické strany s výjimkou sociální demokracie, František Tomášek však prokázal, že alespoň představitelé stranické pravice, kteří po převratu zaujali vysoké státní funkce, se mohli k „vůdci národa“ hlásit. Rovněž komemoračního obřadu na staroměstské radnici se účastnili mnozí vrcholní politici bez ohledu na svoji stranickou příslušnost.²⁹ *Národní politika* tak příliš nepřeháněla, když po slavnosti napsala, že „jméno Riegrovo ukázalo se býti zas jednou mocným a živým tmelem, který na chvíli soustředil strany i frakce, různé skupiny národa [...]“.³⁰ Právě tento domnělý sjednocující potenciál Riegrovy osoby se mohl rodícímu se státu hodit, pokud by se v budoucnu potvrdil.

Současně však nalezneme momenty stavící nad životaschopnost Riegrova odkazu otazník. Riegrovi se sice dostalo všeobecného uznání a ocenění jeho role při dosažení samostatnosti, ale dělo se tak výhradně v souvislosti s jeho jubileem. Můžeme oprávněně pochybovat, zda by se jeho zásluhy připomínaly, kdyby kulaté výročí na rok 1918 nepřípadlo. Nasvědčovalo by tomu, že ve dnech a týdnech po 28. říjnu bylo v tisku publikováno mnoho

26 *Sté narozeniny dra. Fr. L. Riegra*. *Čech*, 10. 12. 1918, s. 3.

27 *K dnešním narozeninám Riegrovým*. *Národní politika*, 10. 12. 1918, s. 1.

28 Novák, Arne: *Rieger – Básník*. Venkov, 21. 12. 1918, s. 2.

29 V brožuře, která následně vylíčila průběh události a přinesla projevy jednotlivých řečníků, byla slavnost označena přímo za „všenárodní manifestaci“, viz *Slavnostní shromáždění na počest stého výročí narození JUDra Frant. Lad. Riegra*, s. 4.

30 *Oslava stých narozenin Riegrových na staroměstské radnici*. *Národní politika*, 11. 12. 1918, s. 2. Jediný, kdo k Riegrovi při jeho výročí zaujal odstup a kritičtější stanovisko byly *Stránského Lidové noviny*. Z pozice pokrokového hnutí 90. let 19. století zamítly Riegrovu politiku 80. let jako výraz „chabosti a ústupnosti“, zato se ale přihlásily k jeho státoprávnímu zápasu v době pasivní opozice v 60. a 70. letech, kdy po boku Palackého vedl národ pevnou rukou „k nejvyšším metám národním, k svobodě a samostatnosti“. In: F. L. Rieger. *Lidové noviny*, 10. 12. 1918, s. 2–3.

úvah o novém státu, jeho poslání, tradicích a hodnotách, ale Rieger v těchto textech až na výjimky nefiguroval. Místo něj se připomínaly jiné historické postavy: Jan Hus, Karel Havlíček, František Palacký, a zvláště Jan Amos Komenský, který tehdejšímu tisku jednoznačně dominoval, především díky své slavné věštbě o návratu vlády do rukou českého lidu a symbolickému propojení s Bílou horou, která byla nyní „odčiněna“.³¹ Riegrova tradice tedy zjevně nepatřila k těm nejatraktivnějším.

Podobně sporná byla Riegrova vazba na Masaryka. Zatímco při Riegrově výročí se na souvislost mezi oběma muži upozorňovalo, v nesčetných textech o nové hlavě státu, které tenkrát vyšly, byl Masaryk prezentován jako pokračovatel v díle Husa, Žižky, Chelčického, Komenského, Havlíčka a Palackého. Rieger ve výčtu celkem logicky scházel. Vzájemný vztah „vůdce národa“ a prvního československého prezidenta byl ve skutečnosti poměrně komplikovaný.³² Masaryk měl k Riegrovi a jeho politice četné výhrady, které často veřejně artikuloval, a staročeský předák mu neimponoval ani svými myšlenkami a hodnotami.³³ Inspirativní pro Masaryka byly zcela jiné postavy českých dějin, k nimž se ve svých spisech a proslovech opakovaně vracel. Vzory pro nový stát tak hledal jinde než v Riegrovi, jak potvrzují i jeho projevy z meziválečného období. Například už při své zpáteční cestě do vlasti se prezident přihlásil k Husovi a „Táboru“³⁴ a své první poselství před Národním shromážděním z 22. prosince 1918 zahájil citátem z Komenského *Křaftu*.³⁵

Výmluvné jsou v tomto ohledu rovněž Masarykovy později napsané paměti, v nichž vylíčil, jakou přítěží byl Riegrův státoprávní program pro jeho osvobozovací akci: „*Sám vím nejlépe, a zkusil jsem to venku hodně, že připojení Slovenska nebyl úkol snadný; Slovinci byli všude neznámi, a austrofilové a maďarofilové se dovolávali proti nám mnohých prohlášení našich vedoucích mužů (dr. Riegro) a naší oficiální politiky, která častěji historické právo reklamovala jen pro země, jak se říkává, historické. Je příznačné, že se proti požadavku připojení Slovenska stavěl historik.*“³⁶ Masaryk tak paradoxně dospěl při hodnocení Riegrova politického programu coby překážky pro vznik samostatného Československa k podobnému závěru jako Josef Pekař, na něhož v uvedeném citátu narážel. V každém případě to, že Masaryk riegrovskou tradici aktivně nepodporoval, pro ni s ohledem na autoritu a úctu, jíž se zakladatel Československa u většiny občanů těšil, představovalo poměrně vážný handicap.

Důležitější než přízeň hlavy státu však bylo, jestli Rieger samotný dokáže promlouvat k národnímu společenství i po roce 1918. 28. říjen sice dal Riegrovi dílu smysl, ale byla otázka, zda je tím současně neuzavřel a snad i nevyčerpal. Pro odpověď se můžeme podívat do článků a projevů z doby jubilea. Většina z nich se soustředila na roli „vůdce národa“ při dosažení samostatnosti a příliš se nezabývala tím, co z jeho odkazu přetrvá do budoucna. Přesto se i takové úvahy objevily. Například *Národní politika* označila za Riegrovo

31 Srov. Máša, Pavel: *Jan Amos Komenský v díle Františka Xavera Šaldy*. In: P. Floss a kol.: *Komenský a první republika*. Přerov 2018, s. 56–67, zde s. 56–57.

32 Viz Kokešová, Helena – Bílek, Jan: *Vztahy T. G. Masaryka s představiteli a stoupenci Národní strany v Čechách v zrcadle jejich vzájemné korespondence*. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*. Praha 2009, s. 5–39.

33 Kalousek, Josef: *Deníky*. Díl II. Praha 2016, s. 232–233.

34 Hájková, Dagmar – Hajdinová, Eva: *Národní mučedník Jan Hus*. In: *Sláva republice!*, s. 269–307, zde s. 274.

35 *Poselství presidenta Masaryka Národnímu shromáždění*. *Národní politika*, 23. 12. 1918, s. 1–2, zde s. 1.

36 Masaryk, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce*. Za války a ve válce 1914–1918. Praha 2005, s. 308.

stále platné dědictví jeho závěť, v níž stanovil „*mravní směrnice, jimiž má se národ náš dáti nést při sledování svých cílů*“.³⁷ Dokument sepsaný Riegreem v roce 1900 obsahoval kromě soukromé části určené rodině také veřejné rozloučení s národem, díky němuž získala závěť okamžitě po smrti „vůdce národa“ značnou popularitu. Dokonce byla již tehdy označována za nadčasové poselství.³⁸ Některé pasáže z testamentu, například Riegrova varovná slova, že největším českým hříchem je závist, se staly všeobecně známými a hojně citovanými, podobně jako výzva, aby národ nikdy nepřeceňoval své síly, neupadl do malomyslnosti, nekřivdil ostatním a zůstal svorný. Připomenout Riegrovu závěť se po vzniku Československa rozhodlo rovněž nakladatelské družstvo Máj, které ji v grafické úpravě vydalo již po Riegrově smrti. V prosinci 1918 tak vyšla Riegrova poslední vůle znovu, aby v historické chvíli šířila „*příklad i výstrahu*“, protože nová doba „*nesmí nás nalézt malými, tím méně poskvrněnými starými chybami*“.³⁹

Vedle závěti vyzdvihla *Národní politika* také Riegrova slavná hesla „Nedejme se!“ a „V práci a vědění je naše spasení“, která měla i nadále určovat „*národní naši vývojovou práci*“.⁴⁰ Především Riegrovo bojovné heslo „Nedejme se!“ bylo považováno za důležitou součást politikova odkazu, která nepozbyde smyslu ani po dosažení samostatnosti. Například *Lidové noviny*, k Riegrovi jinak poměrně kritické, zakončily svůj článek k jeho výročí následovně: „*S jeho Nedejme se! osvobozený národ půjde vstříc všem bojům, které přinese doba.*“⁴¹ V podobném kontextu použila heslo ve své básni i Eliška Krásnohorská.⁴² František Tomášek oproti tomu považoval za směrodatný spíše Riegrův neméně známý výrok z dob kroměřížského sněmu „Všechna moc pochází z lidu“, jímž se dle jeho soudu legitimizovalo demokratické uspořádání nového státu (a nepochybně i značný vliv sociálnědemokratické strany v něm). Podle Tomáška „*ta lidová base, ta demokracie jest opravdu také jediná, která naši samostatnost i pro celou budoucnost nám může zajistiti a zabezpečiti*“.⁴³ Oproti tomu občanská *Národní politika* interpretovala táž Riegrova slova jako obhajobu práva národů na sebeurčení, které přišlo k platnosti v českém i světovém měřítku až v nynější době.⁴⁴

Riegrova nejznámější hesla i jeho závěť tedy měly tvořit jakási obecná mravní a hodnotová východiska nového státu. K formulaci hlubších a koncepčně pojatých úvah o charakteru a poslání poválečného Československa však Riegrův odkaz využit nebyl. Jednalo se ale o obecnější jev, který byl zapříčiněn jednak hektičností doby, jednak úrovní tehdejšího tisku a nedostatkem lidí, kteří měli čas a intelektuální kapacity podobné texty či projevy produkovat, jednak možná i absencí zvýšené potřeby hledat programy pro osvobozenou vlast v historii. Většinu z těch neživějších tradic v sobě ostatně absorboval

37 *K 100. narozeninám Fr. Lad. Riegra*. *Národní politika*, 8. 12. 1918, s. 1.

38 *Smrt Riegrova*. Zlatá Praha, 13. 3. 1903, s. 229.

39 *Závěť dra Fr. Lad. Riegra*. Praha 1918, nepaginováno.

40 *K 100. narozeninám Fr. Lad. Riegra*. *Národní politika*, 8. 12. 1918, s. 1.

41 *F. L. Rieger*. *Lidové noviny*, 10. 12. 1918, s. 1–2, zde s. 2.

42 Krásnohorská, E.: *Památce Riegrově*.

43 Stenoprotokol z 8. schůze Národního shromáždění československého ze dne 10. 12. 1918, viz <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/008schuz/s008001.htm>, citováno 28. 8. 2019.

44 *K 100. narozeninám Fr. Lad. Riegra*. *Národní politika*, 8. 12. 1918, s. 1.

Masaryk, jehož osobnost byla využívána k úvahám o povaze nového státu nejčastěji. Jako doklad právě uvedeného poslouží, že i v případě Jana Amose Komenského, který se po 28. říjnu těšil nepoměrně větší pozorností tisku než staročeský politik a jehož jméno bylo připomínáno spontánněji, nalezneme ve sledovaných periodických jen minimum úvah, které by se hlouběji zamýšlely nad uplatněním díla a myšlenek „učitele národů“ v popřevratové době.⁴⁵

Přesto se v Riegrově případě objevila jedna výjimka. Představuje ji obsáhlý článek *O bolševismu a imperialismu* uveřejněný na sklonku roku 1918 v deníku *Venkov*. Jeho autorem byl doktor filozofie a vnuk staročeského politika Ladislav Rieger, který se rozhodl varovat českou veřejnost před dvěma největšími hrozbami pro nově nabytou svobodu. S bolševismem se Rieger blíže seznámil od ruských utečenců za svého pracovního pobytu ve Švédsku. Ve svém textu odsoudil dění v Rusku a vyzval k promyšleným sociálním reformám, jimiž se mělo rozšíření bolševismu v Evropě zabránit. Samotná myšlenka komunismu se podle Riegra pro české poměry naprosto nehodila: „[...] náš svět je svět západní, nikoli asiatickobarbarský ruský – musíme setrouti na cestě demokracie a vývoje.“⁴⁶

Druhé vážné nebezpečí spatřoval Rieger v „chauvinismu“, který vede k „národnostnímu imperialismu“, a to jak v mezinárodní, tak i vnitřní české politice. Početným menšinám, které se ocitly v Československu, je nutné zajistit „svobodu národnostního vývoje“, což si žádá praktické fungování státu, ale i vyšší morální principy, k nimž směřuje moderní doba a které navíc odpovídají těm nejlepším českým tradicím. Právě zde se Rieger odvolal, byť pouze nepřímo, na svého děda: „U nás byli přední političtí vůdcové vždy toho mínění, že budoucnost národa by nestála na pevných základech, kdyby měla spočívat na moci a ne na právu, t. j. spravedlnosti.“⁴⁷ Nepochybně jde o narážku na již zmíněnou Riegrovu závěť, kde obdobnou formulaci nalezneme.

Zajímavý však není pouze způsob, jímž Riegrův vnuk aktualizoval odkaz slavného předka, jehož autoritou svoji argumentaci zaštitil, ale také následný pokus agrárního tisku využít publikovaný článek pro své vlastní politické cíle. Bulvárně laděný *Večer* přinesl zkrácenou a přetlumočenou verzi původního textu pod titulkem *Vynikající Čech o poměrech v Rusku*. Z Riegrovy hlubší úvahy byla zcela vypuštěna národnostní otázka i apel na sociální reformy a zůstal pouze atraktivní popis „hrůz“ odehrávajících se v bolševickém Rusku, který navíc dostal nový konkrétní význam: „vnuk Fr. L. Riegra“ v sociálně a politicky neklidné době po konci války varoval rozjitřenou českou společnost před ideálem, který „chtěl by uskutečniti u nás Muna“.⁴⁸ V Riegrově textu se přitom jméno vůdce českých komunistů vůbec nenachází. Nevíme, jak se na tuto kreativitu při reprodukci svých myšlenek díval autor článku, nicméně životaschopnost Riegrova odkazu závisela právě na tom, zda jej lze vztáhnout k soudobému dění a tvořivě s ním pracovat.

45 Viz Máša, P.: *Jan Amos Komenský*.

46 Rieger, Ladislav: *O bolševismu a imperialismu*. *Venkov*, 27. 12. 1918, s. 1–2, zde s. 1.

47 Tamtéž.

48 *Vynikající Čech o poměrech v Rusku*. *Večer*, 27. 12. 1918, s. 3. K tehdejší sociální nepokojům a aktivitám Aloise Muna viz Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Praha 2003, s. 54–60; *Republika československá 1918–1938*. Edd. D. Hájková – P. Horák. Praha 2018, s. 97–99.

Skutečnou zkoušku v tomto ohledu vždy představují časy krize a ohrožení, které ukážou, k čemu se společnost spontánně hlásí a co ze své minulosti považuje za opravdu živé.

1938: „Nedejme se!“

S tím, jak se během druhé poloviny 30. let zhoršovala mezinárodní situace a sílilo napětí na domácí politické scéně v souvislosti s rostoucím vlivem Sudetoněmecké strany, se začala mnohá výročí využívat k demonstraci odhodlání bránit svoji vlast. Patrně to bylo při připomínce zborovské bitvy v roce 1937, Masarykových narozeninách v březnu 1938 nebo o čtyři měsíce později během Husových slavností spojených se sokolským sletem.⁴⁹ Podobnou tendenci můžeme sledovat také v případech dalších historických tradic včetně Riegrovy.

Třicáté páté výročí smrti „vůdce národa“ 3. března 1938 připadlo na mimořádně vyjatou dobu.⁵⁰ Tato okolnost přirozeně ovlivnila rozsah, obsah i rétoriku textů, které tisk věnoval Riegrově památce. Staročeského politika připomněly pouze noviny lidovců, agrárníků a národního sjednocení, navíc tak učinily na poměrně skromném prostoru. Díky omezené ploše však o to více vyniklo, které náměty z Riegrova života považovaly jednotlivé listy právě v těchto dramatických časech za důležité a hodné zmínky. Rieger již nebyl prezentován coby průkopník československé samostatnosti, nyní se zdůrazňovalo především jeho úsilí při obraně českého národa a jeho práv. Například *Lidové listy* ve svojí noticce napsaly, že Riegrova „statečnost a pevnost měla by zvláště dnes sloužiti za vzor některým panikářským a ustrašeným našim dušičkám“. Deník slíbil, že se k „osobnosti tohoto národního velíkána a nekompromisního obhájce nedotknutelnosti českého státního práva“ vrátí později v rozsáhlejší článku od senátora Mořice Hrubana.⁵¹ Předslaný text ovšem nakonec nevyšel, možná proto, že veškerá pozornost tisku se následně obrátila na projev předsedy vlády Milana Hodži o mezinárodní situaci pronesený den po Riegrově jubileu. O Riegrovi jako o „nejhorlivějším“ obhájci českého práva na sebeurčení v rámci Rakouska, který se v „bouřlivých časech“ roku 1848 domáhal „všech plných politických práv pro svůj národ“, psal rovněž agrární *Venkov*.⁵²

V souvislosti s Riegrovým výročím bylo kromě tehdy typického motivu obrany zmiňováno ještě jedno specifické téma – zahraniční politika. *Venkov* ve svém článku vyzdvihl protest „vůdce národa“ proti anexi Alsaska Německem v roce 1871, který vzbudil „přímo

49 Kessler, Vojtěch: *Vzpomínkové oslavy bitvy u Zborova*. In: Sláva republice!, s. 181–217, zde s. 201; Hájková, Dagmar – Horák, Pavel: *Narozeniny prezidenta republiky*. In: Tamtéž, s. 137–178, zde s. 173; Hájková, Dagmar – Hajdinová, Eva: *Národní mučedník Jan Hus*. In: Tamtéž, s. 269–307, zde s. 306.

50 20. února pronesl Adolf Hitler útočný projev, ve kterém oznámil, že Německo už nadále nebude přihlížet utiskování svých krajanů v sousedních státech. Současně Německo zvyšovalo svůj tlak na Rakousko, který vyvrcholil anšlusem 12. března, viz Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš*. Politická biografie českého demokrata. Díl druhý. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948). Praha 2008, s. 97–100.

51 35 let od smrti F. L. Riegrova. *Lidové listy*, 3. 3. 1938, s. 4.

52 chm: 35 let od úmrtí a 129 let od narození Fr. Lad. Riegrova. *Venkov*, 3. 3. 1938, s. 5.

evropskou pozornost“.⁵³ List tím připomněl jednak Riegrovi kritiku německé expanzivní politiky, která se nyní opět probouzela k životu, jednak tradičně dobré vztahy, které český národ udržoval se svým nejdůležitějším meziválečným spojencem Francií. Také *Národní politika*, která se domnívala, že Riegrovo výročí „zejména v dnešní vážné době má nám mnoho co říci“, ocenila prozíravou zahraniční politikou staročeského předáka, který svojí činností vyšlapával „cesty našemu národu do spojenecké Francie“.⁵⁴

Vazbu „vůdce národa“ k Francii připomněl začátkem dubna také historik a Riegrův životopisec Karel Stloukal.⁵⁵ Učinil tak při stém výročí narození francouzského státníka Léona Gambetty, jemuž věnoval článek v *Českém slově*⁵⁶ a rozhlasovou přednášku.⁵⁷ Gambetta byl Riegrovi vděčný za jeho protest proti německé anexi Alsaska a Lotrinska a jak Stloukal zdůraznil, „*nevěděčnost nepatřila nikdy k politickým zásadám Francie* [...]“ (zvýrazněno K. Stloukalem). Francouzský politik se se svým českým protějškem několikrát osobně setkal a zrodilo se tak přátelské pouto mezi oběma národy, které bylo i po Gambettově náhlém úmrtí posilováno novými styky v mohutný řetěz, „*jehož pevnost se pevně osvědčila ve světové válce a osvědčuje novými přesvědčivými důkazy i v nebezpečích našich dnů*“.⁵⁸ Stloukal tím narážel na potvrzení spojeneckých závazků vůči Československu, které po anšlusu poskytl předseda francouzské vlády Léon Blum.⁵⁹

Vše nasvědčovalo tomu, že Stloukalovým vystoupením se úloha Riegrova odkazu v čase „krizového jara“⁶⁰ 1938 uzavře. „Vůdce národa“ třicet pět let po své smrti již nedokázal oslovit širší veřejnost a vydobýt si větší mediální pozornost. Tu mu věnoval pouze pravcový tisk a jeho vlastní životopisec. Riegrova tradice tak sice pomáhala formovat tehdejší společenskou a politickou atmosféru, legitimizovala česko-francouzské spojení a podporovala odhodlání občanů bránit svůj stát, ale hrála při tom roli pouhého doplňku významnějších tradic, o nichž byla řeč výše. Přesto se nakonec dostalo Riegrově odkazu nečekané pozornosti ze strany veřejnosti i tisku. Mohl za to článek Ladislava Riegra, který vyšel 5. dubna na titulní straně legionářského listu *Národní osvobození*. Redakce jej uvedla poznámkou, že „*ráda*“ poskytla místo úvaze „*docenta filosofie na pražské univerzitě, vnuka velkého českého politika a vůdce strany staročeské*“.⁶¹ Riegrův potomek se znovu odhodlal veřejně promluvit k národu, ale zatímco v roce 1918 na svého předka odkázal pouze nepřímo, tentokrát se rozhodl plně využít tento symbolický kapitál ke zdůraznění

53 Tamtéž.

54 fb: *35 let od smrti vůdce národa dr. Fr. Lad. Riegra*. *Národní politika*, 3. 3. 1938, s. 2.

55 K Stloukalově vědecké i veřejné činnosti viz Jiroušek, Bohumil: *Karel Stloukal*. Profesor obecných dějin. České Budějovice 2014.

56 Ačkoli se jednalo o list národních socialistů, Stloukal samotný měl blízko k národní demokracii.

57 Stloukal, Karel: *Léon Gambetta a F. L. Rieger*. *České slovo*, 6. 4. 1938, s. 5; ANM, fond Karel Stloukal, kart. 87, inv. č. 1835, Léon Gambetta a česko-francouzské styky. K stému výročí narození. Přednáška v rozhlase 1. 4. 1938.

58 Tamtéž.

59 Dejmek, J.: *Edvard Beneš*, s. 100–101.

60 *Republika československá*, s. 889.

61 Rieger, Ladislav: *Národu svému přejí, aby sebe sama nikdy neopouštěl...* *Národní osvobození*, 5. 4. 1938, s. 1–2.

závažnosti svého poselství. Už pro samotný název článku zvolil citát z Riegrovy závěti „*Národu svému přeji, aby sebe sama nikdy neopouštěl...*“, čímž předznamenal obsah celé stati.

Článek začal konstatováním, že po dvaceti letech od osvobození opět nastala chvíle, kdy musí národ bojovat o svoji existenci. Československo stojí v cestě Německu, které „*sahá po hegemonii v Evropě*“ a podvolit se jeho tlaku by znamenalo za čas bojovat proti dnešním spojencům. Stejně tak vzít do vlády Henleinovu stranu by z republiky učinilo německého vazala. Jakékoli jiné ústupky vůči německým spoluobčanům jsou však žádoucí, nikoli kvůli Německu, ale kvůli morálnímu kreditu, který by tím stát získal u obyvatel západních demokracií. Spojenci totiž budou za Československo bojovat pouze tehdy, když tomu budou nakloněni jejich občané. „*Ovšem za samozřejmé podmínky, že my sami jsme odhodláni brániti svou svobodu do krajnosti, do posledního dechu.*“⁶²

Rieger uznával, že národ by mohl v případné válce s Německem prohrát. I když to on sám nepovažoval za pravděpodobné, šlo podle něj o lepší variantu než se podvolit bez boje a obětovat svoje hodnoty. Proto je třeba uzavřít politický smír mezi stranami, mobilizovat veřejné mínění a organizovat „*odpor všeho obyvatelstva pro případ války: umožniti totální obranu země, z níž by byli vyňati jen děti a nemocní. [...] A konečně, došlo-li by k nejhoršímu, bojovati jako naši předkové – husité*“. Svůj článek Rieger zakončil připomínkou odkazu svého předka: „*Nechceme-li novou Bílou horu [...] musíme míti odhodláni: raději smrt než otroctví. [...] Chytráctví neplatí proti brutální moci, zde platí jen heslo ‚Nedejme se‘. Končím slovy, jimiž se můj děd, slavné paměti, loučil ve své závěti s národem: Národu mému z celé duše přeji, aby sebe sama nikdy neopouštěl v malomyslnosti, ani nezpychl v domýšlivosti.*“⁶³

Podobných textů, jako byl ten Riegrův, bychom na stránkách tehdejšího tisku našli více. Vrchol v tomto směru představoval manifest *Věrní zůstaneme* z poloviny května, který podepsalo několik desítek vědců, spisovatelů a umělců včetně Ladislava Riegra.⁶⁴ Pravděpodobně žádné poselství kromě zmíněného manifestu však nevyvolalo tak živou reakci ze strany veřejnosti jako Riegrův apel. *Národní osvobození* uvedlo, že mu za uveřejnění této „*epištoley*“ přišla „*řada děkovných dopisů*“. I proto se ji rozhodlo v autorem mírně upravené podobě vydat ve zvláštní brožurě. Náklad dosáhl úctyhodných 100 000 kusů a do redakce ještě dlouho po otisknutí původního článku přicházely stále nové „*hromadné objednávky*“.⁶⁵

Za velký ohlas Riegrovy úvahy mohla především její otevřenost. O možném nebezpečí ozbrojeného konfliktu a nutnosti bránit vlast se v tehdejších novinách psalo neustále, ale téměř nikdy takto explicitně a s domyšlením důsledků, které z toho plynuly pro občany. Vše umocnil Riegrův podmanivý literární styl, srozumitelnost a naléhavost vyjádřených myšlenek, ale i obratná práce se symbolickou rovinou textu, do něž český filozof umně zakomponoval mnohé historické motivy. Připomínka husitství, Bílé hory i 28. října

62 Tamtéž, s. 1.

63 Tamtéž, s. 2.

64 Kuklík, Jan: *Spisovatelský manifest a Petiční výbor Věrní zůstaneme*. In: Přednášky z 51. běhu Letní školy slovenských studií. Praha 2008, s. 148–161; *Věrní zůstaneme!*. Národní osvobození, 15. 5. 1938, s. 1–2.

65 *Velký úspěch propagační akce Svazu národního osvobození*. Národní osvobození, 12. 5. 1938, s. 6. Např. Obec přátel legionářů v Domažlicích se na svojí květnové schůzi usnesla zakoupit 400 výtisků brožury a „*rozdati ji bezplatně mezi lid místní a v okolních obcích*“. *Domažlice*. Národní osvobození, 29. 5. 1938, s. 10.

vytvářela dojem, že se na jaře 1938 skutečně jedná o další osudovou chvíli českých dějin, kdy se rozhoduje o tom, zda národ obstojí a naplní svůj úděl. Bojovná a povzbudivá hesla „vůdce národa“ pronesená ústy jeho vnuka na závěr článku byla za daných poměrů sama o sobě mimořádně působivá a významně přispěla k pozornosti, kterou text vyvolal. Rodinné pouto mezi oběma muži zdůrazňoval téměř každý, kdo na poselství následně odkazoval. Později vydaný spisek přitom propojil odkaz „vůdce národa“ s výzvou jeho vnuka ještě těsněji, když byla na začátek brožury umístěna podobizna mladého Františka Ladislava Riegrova od Josefa Mánesa.⁶⁶ Osoby slavného českého politika a jeho potomka tak do značné míry splynuly v jednu, která nyní vybízela národ, aby se tvářil v tvář hrozícímu nebezpečí „nedal“.

Riegrovo poselství vyvolalo silnou odezvu rovněž na politické scéně. Kromě výše zmíněných skutečností k tomu přispěla i mezinárodní politická situace. Článek vyšel jen několik dní po velkém projevu Milana Hodži, který 28. března v rozhlasu vyjádřil uspokojení nad vstřícnými vzkazy, které do Československa po anšlusu směřovaly z Německa a Velké Británie. Bezpečnost země se tím podle Hodži zvýšila a bezprostřední mezinárodní konflikt nehrozil.⁶⁷ Přestože se Ladislav Rieger ve svém článku o řeči ministerského předsedy zmínil pouze jednou, a to souhlasně, celý jeho apel se svým obsahem a dikcí musel nutně jevit jako její kontrapunkt. V Riegrově úvaze navíc skutečně nalezneme místa, jež mohou být interpretována jako výhrady k politice agrární strany, čemuž by napovídalo levicové smýšlení autora.⁶⁸

Pravděpodobně i z toho důvodu oslovilo poselství především strany kritické k agrárikům. Den po uveřejnění textu o něm s pochvalným komentářem referovaly *Lidové listy*, *Právo lidu*, a dokonce i *Rudé právo*.⁶⁹ Lidoveckému, ale hlavně levicovému tisku bezpochyby imponovala radikální výzva na obranu republiky a odmítnutí jakéhokoli kompromisu s nacistickým Německem a Konradem Henleinem. K Riegrovým myšlenkám se přihlásily rovněž přední tváře levicových stran. Závěrečnou pasáž článku se zvoláním „Nedejme se!“ citoval sociálnědemokratický ministr Jaromír Nečas při svém rozhlasovém projevu, v němž zavazoval občany k věrnosti a obraně Masarykova demokratického odkazu.⁷⁰ Oproti tomu komunistický poslanec Antonín Zápotocký Riegrovo poselství text využil při svém útku na zahraniční politiku agráriků během sněmovní debaty.⁷¹

O tom, jak byl Riegrovo poselství vnímán, nejlépe svědčí reakce agrárního tisku. *Venkov* o jeho publikování a následné odezvě veřejnosti i tisku mlčel, *Večer* přinesl krátkou

66 Rieger, Ladislav: „*Národu svému přeji, aby se sama nikdy neopouštěl*“. Praha 1938, s. 3.

67 *Projev předsedy vlády dr. Milana Hodži*. *Venkov* 29. 3. 1938, s. 1.

68 Např. Riegrova kritika možného vstupu Henleinovy strany do vlády, o níž tehdy Hodža pod tlakem událostí přemýšlel, viz Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl třetí. O přežití a o život (1936–1938). Praha 2003, s. 509–512.

69 *Poraženci*. *Právo lidu*, 6. 4. 1938, s. 4; *Poraženci zrazují svobodu národa*. *Lidové listy*, 6. 4. 1938, s. 1–2; *Ohlas dne*. *Rudé právo*, 6. 4. 1938, s. 3.

70 *Ministr Nečas v rozhlasu: Pravda vítězí*. *Právo lidu*, 7. 4. 1938, s. 5.

71 Stenoprotokol ze 147. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé ze dne 26. 4. 1938, viz <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/147schuz/s147006.htm>, citováno 20. 9. 2019.

zprávu, v níž poznamenal, že „*netřeba přehánět*“, protože nikdo nehovoří o vzdávání se a „*projev dra Hodži byl srozumitelný každému, kdo chce rozumět*“. Mimoto Riegrovi vyčetl, že nepřinesl žádné konkrétní řešení a pouze „*varovat – to je dnes trochu málo!*“.⁷² *Národní osvobození* se následně proti této „*povyššené*“ a anonymní odpovědi *Večera* ohradilo.⁷³ Je zajímavé, že se k projevu nijak nevyjádřily ani listy blízké Národnímu sjednocení, jelikož mnozí z jeho členů s bojovnou rétorikou Ladislava Riegra jistě souhlasili. Pravděpodobně sehrálo roli, že straně tehdy záleželo na dobrém vztahu s agrárníky, a proto se *Národní listy* i *Národní politika* raději zcela zdržely komentáře.⁷⁴ Paradoxně se tak k Riegrovi odkazu zprostředkovanému jeho potomkem přihlásily strany, které k němu jinak příliš blízko neměly, zatímco tradiční Riegrovi příznivci na pravici s výjimkou lidovců projev jeho vnuka ignorovali, nebo přímo kritizovali.

Vůči Riegrovi projevu se dle všeho vymezila i hlava státu. Několik dní po uveřejnění článku zaslal Edvard Beneš zdravici III. sjezdu pro středoškolskou pedagogiku a didaktiku, v níž se zamyslel nad úkolem vzdělanců ve veřejném životě, přičemž poznamenal: „*Konečně je povinností akademicky vzdělaného občana – a to zdůrazňuji právě dnes – zachovati i v nejtěžších chvílích a děj se co děj klid, neohroženost a chladnokrevnost* (zvýrazněno E. Benešem). *Není horšího druhu nestatečnosti než podléhati malomyslně psychóze davu, nebo snad dokonce šířiti paniku tam, kde je nejméně odůvodněna.*“⁷⁵ Tato slova s velkou pravděpodobností mířila na adresu Ladislava Riegra. Nebylo by to ostatně překvapivé, Riegrův článek svojí otevřeností a expresivitou odporoval Benešově naturelu i politickému stylu. Druhý československý prezident se snažil veřejně (a mnohdy i soukromě) předkládat spíše ty optimističtější scénáře dalšího vývoje. Přestože se tehdy on sám domníval, že „*situace v Evropě jest taková, že se již konflikt zdržeti nedá*“,⁷⁶ jako diplomat nemohl podobné úvahy, které navíc nacházely odezvu až v nejvyšších politických patrech, v žádném případě připustit.⁷⁷

Události, k nimž došlo o necelého půl roku později, podle některých ovšem daly za pravdu právě Ladislavu Riegrovi.⁷⁸ Mnichovská dohoda neznamenala pouze zabránění pohraničního území českých zemí, příliv uprchlíků do vnitrozemí, těžkosti v ekonomice a dopravě, ale „*vedla i ke zpochybnění dosavadního systému převládajících ideových a morálních hodnot*“.⁷⁹

72 -k: *Varovat – to je trochu málo*. *Večer*, 6. 4. 1938, s. 1.

73 chb.: *Odpověď na projev vnuka Riegrova*. *Národní osvobození*, 7. 4. 1938, s. 3.

74 Srov. Mařica, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno 2018, s. 234.

75 Beneš, Edvard: *Projevy – články – rozhovory*. 1935–1938. Praha 2006, s. 603.

76 *Edvard Beneš, Němci a Německo*. Edice dokumentů. 1937–1938. Svazek III/2. Edd.V. Kessler – M. Pehr – R. Vašek. Praha 2015, s. 142.

77 Beneš se měl naopak v oněch dnech snažit uklidňovat dokonce i členy vlády, že se situace pro Československo vyvíjí správným směrem, viz Ježek, František: *Mnichovská krize*. Memoárové poznámky na okraj tragických dnů utrpení a hanby. Praha 2016, s. 127.

78 Např. Antonín Zápotocký ve své sněmovní řeči v prosinci 1938 prohlásil: „*Krovavě pravdivými zůstávají nadále památná a mužná slova dr Ladislava Riegra, napsaná přede dny osudové kapitulace.*“, viz Stenoprotokol ze 157. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé ze dne 14. 12. 1938 <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157003.htm>, citováno 28. 8. 2019.

79 Kuklík, Jan: *Sociální demokraté ve druhé republice*. Praha 1992, s. 9.

Podobně jako při každé přelomové chvíli se i nyní společnost obracela do minulosti,⁸⁰ ovšem tentokrát z jiných příčin než v době ohrožení republiky na jaře 1938, jak je patrné i na Riegrově příkladu. Jestliže před půl rokem „vůdce národa“ svým heslem „Nedejme se!“ burcoval českou společnost k boji za svá práva a svobodu, nyní totéž motto sloužilo k povzbuzení pokleslé morálky, ale i k dodání sil a vůle pokračovat v práci pro těžce zkoušený národ.⁸¹ Například Stálý oslavný výbor Fr. Palackého a Fr. Lad. Riegra, který vznikl v roce 1935 a každý říjen pořádal hold staročeskému politikovi u jeho pražského pomníku v Riegrových sadech, se usnesl slavnost protentokrát zrušit s tím, že „*soustředí v náhradu zvýšenou měrou činnost na propagaci Riegrova hesla: ‚Nedejme se!‘ ve směru naší národohospodářské svépomoci a sebeobrany*“.⁸² Rovněž Riegrovi „ctitelé“, kteří se každoročně scházeli v Měšťanské besedě při hudebním večírku k oslavě narozenin „vůdce národa“, se rozhodli finanční výtěžek věnovat „*pomocným akcím pro trpící naše bratry v Dolním Tanvaldě a propagaci naší národohospodářské svépomoci a sebeobrany*“. *Národní politika*, která o této události referovala, dodala, že „*věrní Čechové a upřímné Češky*“ uctí účastí na tomto večeru „*světlou památku Riegrovu, jehož závěti a heslem bylo: ‚Nedejme se‘, neboť podle Riegra: ‚My jsme byli a jsme, budeme, ba věru, že budeme*“.⁸³

Povzbudit demoralizovanou společnost mělo také varování z Riegrovy závěti, aby národ nikdy neupadl do malomyslnosti. Pravicové deníky *Večer* a *Národní listy* však nově vyzdvihovaly i další pasáž z tohoto dokumentu, v níž „vůdce národa“ nabádal Čechy, aby dbali „*vždy jen rady mužů ve všem čestných a skutky vlasteneckými osvědčených*“ (zvýrazněno *Večerem*).⁸⁴ Tento citát mohl být chápán jako obecné mravní ponaučení, ale také jako kritika předchozí politické garnitury, která selhala a ztratila proto nárok zasahovat do dalšího dění ve státě. Pravděpodobně nikoli náhodou uveřejnil agrární večerník tento úryvek z Riegrova testamentu den po abdikaci Edvarda Beneše.

Kritikou první republiky, Masaryka a Beneše se pravicový tisk zabýval prakticky každodenně. Jednou z příčin Mnichova podle něj bylo, že „Masarykova“ republika jednostranně akcentovala pouze ty tradice, které zapadaly do filozofie dějin prvního prezidenta, zatímco jiné ke škodě státu a společnosti přehlížela. Nejčastěji se v této souvislosti zmiňovala svatováclavská tradice,⁸⁵ ale ke kritice předmnichovské doby a jejích hodnot mohl posloužit i Rieger, který nepatřil mezi Masarykem a jemu blízkými kruhy preferovanou část českých dějin. Lidé, kteří se považovali za Riegrovy ctitele, těžce nesli ústup „vůdce národa“ z veřejného prostoru po roce 1918 (k němu skutečně docházelo, ovšem z více příčin). Jednalo

80 Assmann, Jan: *Kultura a paměť*. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku. Praha 2001, s. 33–34.

81 Riegrovo heslo tak plnilo podobnou úlohu jako prosba k patronu české země ze Svatováclavského chorálu o ochranu nebo Palackého výzva „Svůj k svému“, které však nalezneme na stránkách tehdejšího tisku podstatně častěji.

82 *Hold u pomníku dr. Fr. Lad. Riegra v Riegrových sadech na Král. Vinohradech*. *Národní politika*, 30. 10. 1938, s. 3. Jestli se tak skutečně dělo a jakou formou, nejsme schopni z tisku ani archívních pramenů doložit.

83 *Stodvacáté výročí narozenin vůdce národa a spolubudovatele našeho obnoveného státu dr. Fr. Lad. Riegra*. *Národní politika*, 8. 12. 1938, s. 4; podobně Spáčil, Jindřich: *Devadesát let*. *Lidové noviny*, 22. 11. 1938, s. 1.

84 *Dr. František Ladislav Rieger*. *Večer*, 6. 10. 1938, s. 4. Podobně *Zapišme a zapamatujme si*. *Nedělní příloha Národních listů*, 20. 11. 1938, s. 4.

85 Hajdinová, Eva: *Patron české země svatý Václav*. In: *Sláva republice!*, s. 353–395, zde s. 391–392.

se podle nich o symptom hlubších negativních jevů, které v společenském a politickém životě první republiky působily a o kterých se nyní mohlo „konečně“ mluvit.

Jedním z těchto citelů staročeského politika byl Cyril Horáček,⁸⁶ který využil připomínku Riegrových narozenin ke kritice předmnichovského státu, s nímž se jako člověk hluboce zakořeněný v 19. století a po vzniku Československa navíc politicky neúspěšný nikdy nesžil.⁸⁷ Pro prvorepublikové klima bylo dle jeho soudu charakteristické, že když chtěl jako člen pražského zastupitelstva krátce po převratu v roce 1918 prosadit důstojnou oslavu stých narozenin „vůdce národa“, bylo mu „*soukromě odpověděno, že tehdejší doba tomu není příznivá (!)*“. Výročí tak nakonec podle Horáčka prošlo bez „*jakéhokoli upozornění veřejnosti*“.⁸⁸

Riegrův odkaz však mohl být namířen také proti režimu, který první republiku vystřídal. Dokumentovat to můžeme znovu na Cyrilu Horáčkovi. Tomu sice nevyhovovala předmnichovská doba, ale kriticky se díval i na druhou republiku. Vadilo mu stále silnější omezování demokracie a nespokojen byl rovněž s čelnými představiteli tehdejšího politického života. Doufal, že se v čase krize do čela lidu postaví skutečný „vůdce“, ovšem nikoli obdoba Hitlera či Mussoliniho, spíše někdo jako Rieger, který za sebou dokázal svojí autoritou a morálním kreditem v druhé polovině 19. století sjednotit celý národ. K tomu však podle Horáčka nedošlo.⁸⁹

Také někteří další se domnívali, že nová politická reprezentace má ke kvalitám někdejšího „vůdce národa“ daleko. Například v *Samostatnosti*, která se k pomnichovskému vývoji vyjadřovala často velmi kriticky, vyšel ironický (a notně cenzurovaný) komentář k provolání, jímž se 18. listopadu oznamoval vznik Strany národní jednoty. Ta sdružovala většinu českých politických stran s výjimkou sociálních demokratů a zakázaných komunistů a měla se tak stát skutečným držitelem moci ve státě. Text provolání se podle autora článku výrazně lišil od dokumentů, které v obdobně důležitých dějinných chvílích vydávali Palacký, Rieger, ale i mladočeští Grégrové a které se „*vyznačovaly nejen slavnostnějším výrazem na venek, nýbrž i skutečnějším obsahem ve svém nitru*“.⁹⁰

Představitelé Strany národní jednoty však sami sebe považovali za právoplatné Riegrovy dědice. Například Jan Scheinost, jeden z autorů stranického programu, prohlásil, že by „*velcí vlastenci dob Riegrových tento program schválili s plným porozuměním, neboť i my jsme učinili český nacionalismus hlavní osou politického myšlení*“.⁹¹ Připomínka staročeského politika tak měla legitimizovat nový režim a jeho povahu, současně mohla jako mnohé

86 Horáček, Cyril: *Vzpomínky z mého života*. Praha 2017, s. 130.

87 Herc, Svatopluk: *Prof. Cyril Horáček (1862-1943), národohospodář a politik*. In: Horáček, C.: *Vzpomínky z mého života*, s. 5–56, zde s. 53.

88 Horáček, Cyril: *Vzpomínka*. *Samostatnost*, 15. 12. 1938, s. 3; Tento námět Horáček velmi podobně zpracoval i ve svých pamětech viz Týž: *Vzpomínky z mého života*, s. 171. Jak jsme ale viděli, Horáčkovo tvrzení nebylo pravdivé. Riegrovo jubileum se v prosinci 1918 dočkalo poměrně široké medializace a v den výročí se na staroměstské radnici konalo slavnostní shromáždění, za jehož organizací stál ve skutečnosti Josef Gruber.

89 Herc, S.: *Prof. Cyril Horáček*, s. 52.

90 *Vstup před národ*. *Samostatnost*, 24. 11. 1938, s. 3.

91 Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938–1939*. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004, s. 220.

další tradice i ta Riegrova ospravedlnit konkrétní změny ve vnitřní a zahraniční politice, k nimž po Mnichovu docházelo.⁹² *Lidové listy* kupříkladu obhajovaly proces sjednocování politických stran, o němž se v tisku velmi živě diskutovalo, poukazem na Riegrova všenárodní stranu, která „*sloučila všechny stavy a všechny vrstvy obyvatelstva bez rozdílu*“. Deník se pochopitelně příliš nezabýval tím, jak konkrétně by mohla honorační strana z hloubi 19. století posloužit za vzor nově vznikající masové straně v moderní diferencované společnosti. Jednalo se spíše o morální apel na politiky, aby se dohodli, protože jinak by se ukázalo, že „*naši vůdci svým staročeským předkům nesaahají ani po kotníky!*“.⁹³

Další složitý úkol doby spočíval v přehodnocení vztahu k nejsilnějšímu zahraničnímu sousedovi. Politická reprezentace se pod tlakem situace pokoušela najít modus vivendi s Německem a současně zachovat nezávislé postavení republiky. Agrární tisk k vysvětlení a ospravedlnění této choulostivé politiky využil paralelu s Riegrovým životem. Rieger podle *Venkova* „*usiloval o dosažení svéprávného, osobitého postavení národa českého. Vždy byl ochoten ke smíru s Němci, neboť si byl dobře vědom, že jen na základě dohody s německým kmenem v Čechách možno dosíci trvalého míru v Čechách a v říši rakousko-uherské a tím také nejlépe zabezpečiti prospěch svého národa.*“⁹⁴

Kromě dílčích připomínek „*vůdce národa*“ v tehdejšímu tisku nalezneme také jedno komplexní zamyšlení nad postavením Riegrovy tradice v pomnichovské době. Jeho autorem byl Karel Stloukal. V čase všeobecného hledání viníků národní „katastrofy“ si český historik na popud německého tisku položil otázku, zda mezi ně nepatří také Rieger a Palacký a zda nebyla v jejich politickém programu od počátku chyba, „*jejíž následky se ukázaly v osudné tragičnosti ve dnech právě minulých*“. Stloukal uznával, že vždy existoval hluboký rozpor mezi českým státním právem, jímž měla být zabezpečena územní nedotknutelnost českých zemí, a přirozeným právem národů na sebeurčení, které počítalo se spojením českého národa se Slováky, ale nevědělo si rady s českými Němci. Rieger si tento problém uvědomoval a rozhodl se ideji státního práva a celistvosti českých zemí obětovat Slovensko. V roce 1918 se „*ve šťastné chvíli dějin*“ podařilo překonat Riegrovy ambice a prosadit „*maximální program národní*“, který byl podle Stloukala přes svoji vnitřní rozpornost „*politicky i mravně*“ ospravedlnitelný životními potřebami národa. Posuzujeme-li koncepci Palackého a Riegrova pod dojmem „*přítomné pohromy*“, nemůžeme ji vinit z omylů, naopak lépe chápeme obtíže, s nimiž se musela potýkat, a tím i její nezdary. Rok 1938 dal obavám a opatrnosti obou národních patriarchů za pravdu.⁹⁵

Podle Stloukala se mnohé z toho, co se z Riegrovy tradice zdálo překonáno dalším vývojem, ukázalo navýsost aktuální: „*Myslím i na trpké zkušenosti Riegrovy v úsilí o dosažení podpory z Francie a na jeho zklamání z postupu Slováků.*“ V řadě konkrétních kroků se v těchto dnech opět „*bezděčně vracíme k zásadám politiky Riegrovy, od nichž nás vývoj na úkor národních zájmů odvedl*“. Rieger například vždy trval na „*zásadách křesťanských*“, k nimž

92 Srov. Vykoupil, Libor: *Druhá republika a Masarykův odkaz*. In: T. G. Masaryk a česká státnost: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Masarykovou univerzitou ve dnech 4. – 5. září 2007 v Brně. Praha 2008, s. 175–182, zde s. 181.

93 *Riegrova strana staročeská vzorem politické jednoty národa*. *Lidové listy*, 9. 11. 1938, s. 1.

94 *Vzpomínka na Dr. F. L. Riegrova*. *Venkov*, 10. 12. 1938, s. 3.

95 Stloukal, Karel: *Riegrova tradice*. *Národní politika*, 11. 12. 1938, s. 1.

jsme se „po mnohém bloudění“ znovu přihlásili, po celý život hlásal „nutnost svorného postupu všech vrstev a tříd národních, sdružených v jedné politické straně“ a odmítal „mezinárodní socialismus jako směr nebezpečný malému národu [...]“. *Vracíme se uskutku bezděky k Riegrovi, jako k velikému vzoru, ve dnech štěstí a pýchy tak často přehlíženému i zlomyslně haněnému.*⁹⁶ *Vracíme se tím k sobě samým, k národní tradici, kterou bez trestu neopouští žádný národ [...].“* Svůj článek Stloukal zakončil odkazem na Riegrova závěť, v níž „vůdce národa“ varoval před malomyslností i domýšlivostí: „*Snad jsme opravdu v posledních dvaceti letech poněkud zpychli v domýšlivosti, tím více však je třeba nyní vystříhati se druhé krajnosti: Nesmíme se spustiti v malomyslnost!*“⁹⁷

Za pozornost stojí, že životopisec staročeského politika se zjevným zadostiučiněním sledoval, jak se česká společnost na sklonku krizového roku 1938 vrací k Riegrově tradici, přitom ale musel opakovaně konstatovat, že se tak děje „bezděky“. Takové hodnocení poměrně přesně odpovídalo tehdejší realitě. Riegrův odkaz skutečně dokázal poskytnout podněty a historické paralely k promýšlení klíčových problémů, jimž česká společnost po Mnichovu čelila. Přípomínka „vůdce národa“ se však v denních listech objevovala spíše mimochodem, nikoli jako hlavní námět uveřejněných textů, a jen málokdy vedla k hlubším a systematictější úvahám o daných tématech. V tomto ohledu ovšem uspěly jen nemnohé historické tradice, konkrétně ta svatováclavská, Havlíčkova nebo Palackého.

Přesto můžeme Riegrovo „skóre“ považovat za kladné. Jen několik historických postav bylo tehdy v tisku zmiňováno opakovaně a v různých souvislostech. Rieger mezi ně patřil (například společně s Miroslavem Tyršem), což svědčilo o jeho pevnějším ukotvení v historické paměti české společnosti a rovněž mu to zajišťovalo relativně stabilní místo ve veřejném prostoru, i když ne v „první řadě“. Na druhou stranu je třeba podotknout, že na rozdíl od Palackého nebo Havlíčka přijímaných napříč politickým spektrem, Rieger nacházel ohlas pouze na pravici, která ovšem tehdy mocensky dominovala. Je proto otázkou, jak by se pozice „vůdce národa“ v české historické paměti dále vyvíjela, pokud by konzervativně-pravicový režim druhé republiky disponoval delším časem k rozvinutí a stabilizaci svého hodnotového a symbolického repertoáru.

1948: Komunisté – dědici Riegrovi?

Symbolický význam minulosti při legitimizaci moci a ideologickém zápasu s politickými oponenty si dobře uvědomovali i komunisté o desetiletí později. Pilířem komunistického výkladu českých dějin se stal útlý spis Zdeňka Nejedlého *Komunisté – dědici velikých tradic českého národa* vydaný roku 1946. Historik a přední ideolog KSČ zde vylíčil svoji stranu jako přirozenou pokračovatelku těch nejlepších a nejpokrokovějších českých tradic: revolučního husitství, lidového národního obrození, ale také díla Tomáše Garrigua Masaryka.⁹⁸

96 Stloukal zde pravděpodobně naráží na práce Jana Bartoše o Národním divadlu z 30. let, v nichž byl Rieger i jeho vliv na tuto instituci podroben tvrdé kritice. Stloukal se následně s Bartošem utkal v sérii polemik.

97 Stloukal, Karel: *Riegrova tradice*. Národní politika, 11. 12. 1938, s. 1.

98 Nejedlý, Zdeněk: *Komunisté – dědici velikých tradic českého národa*. Praha 1946.

Nejedlého narace poskytla českým komunistům v mocenském zápolení cennou výhodu, protože díky ní mohli vystupovat jako autentický a z domácích kořenů vzešlý jev, a nikoli jako cizorodý prvek přenesený do českého prostředí z Moskvy.⁹⁹ Ačkoli tak Nejedlého výklad nebyl ortodoxně marxistický, našel podporu stranického vedení, které se pragmaticky domnívalo, že ze strategického hlediska je „národní argumentace pro etablování komunistické diktatury vlastně vhodnější než vyhrocená revoluční rétorika opomíjející národní otázku“.¹⁰⁰ „Vítězný únor“ mohl být v tomto duchu interpretován jako konečné vítězství pokrokových sil českých dějin. K ospravedlnění puče sloužily například Masarykovy narozeniny v březnu 1948, kdy politické deníky, již plně ovládané prokomunistickými silami, zdůrazňovaly, že zakladatel Československa by jistě podpořil nejnovější politický vývoj v zemi.¹⁰¹ Také při výročí 28. října tisk psal, že se do rukou lidu konečně vrátila vláda, kterou mu krátce po osvobození před třiceti lety uzmula „buržoazie“, později po zásluze potrestaná Mnichovem.¹⁰²

Zdálo se být poměrně jasné, jaké místo v tomto pojetí české historie případně Riegrovi jakožto vůdci české „buržoazní“ politiky 19. století, zvláště pokud vezmeme v potaz silnou averzi, kterou k němu dlouhodobě pociťoval duchovní otec celého konceptu. Nejedlý se už před první světovou válkou zabýval filozofií českých dějin, v nichž rozlišoval „pokrokové“ a „zpátečnické“ tendence. Zatímco na straně „pokroku“, a tím i národa, podle něj stáli Božena Němcová, Jan Neruda, a hlavně Bedřich Smetana, typickým představitelem „zpátečnictví“ byl právě „vůdce národa“, který měl svým společenským vlivem úmyslně mařit Smetanovu kariéru.¹⁰³ Nejedlý se tehdy dokonce polemicky utkal s Riegrovou dcerou Libuší, která se proti tvrzením historika a muzikologa veřejně ohradila.¹⁰⁴ Svůj názor na Riegrovo Nejedlý nezměnil ani v pozdějších letech po příklonu ke KSČ. Staročeský politik byl podle něj plný „maloměstactví“ a jeho vedení národa se zvrhlo v „bezuzdnou nadutost a autoritářství. Běda tomu, kdo by se Riegrovi i jen slovem ozval.“¹⁰⁵ Ačkoli v brožuře z roku 1946 Riegrovo jméno přímo nepadlo, Nejedlý se i zde se zjevným opovržením zmiňoval o „agrárně zaostalých Staročesích“.¹⁰⁶

Nepřekvapí proto, že čtyřicáté páté výročí Riegrovy smrti v březnu 1948 proběhlo bez jakékoli pozornosti tisku. Staročeský politik představoval pro komunistický režim marginální historickou postavou, zmiňovanou nanejvýš jako příklad „reakční buržoazie“, proti níž se bylo možné vymezit.¹⁰⁷ Nakonec se však jeden pokus o reinterpetaci Riegrovy tradice přeci jen objevil. Zásluhu na tom měly Semily, rodiště staročeského politika, které

99 Randák, Jan: *V září rudého kalicha*, s. 54.

100 Tamtéž, s. 51–52. Pro úplnost je třeba dodat, že vedle tohoto komunistického „historismu“ fungovala v rámci propagandy i zcela opačná „avantgardní“ tendence tvořit „nového socialistického člověka“, viz Nečasová, Denisa: *Nový socialistický člověk*. Československo 1948–1956. Brno 2018, s. 11–14.

101 *Naplnění Masarykova odkazu*. Svobodné slovo, 7. 3. 1948, s. 2.

102 *Naši vědci hodnotí význam 28. října*. Svobodné slovo, 28. 10. 1948, s. 2.

103 Nejedlý, Zdeněk: *Bedřich Smetana a kulturní politika F. L. Riegrova*. Praha 1915.

104 Křesťan, Jiří: *Zdeněk Nejedlý*. Politik a vědec v osamění. Praha – Litomyšl 2012, s. 70, 82–84.

105 Nejedlý, Zdeněk: *T. G. Masaryk ve vývoji české společnosti a čs. státu*. Praha 1950, s. 9.

106 Nejedlý, Z.: *Komunisté*, s. 14.

107 Srov. Konrád, Karel: *Lidová demokracie umělcům*. Rudé právo, 7. 5. 1948, s. 2.

o jeho památku dlouhodobě pečovalo. Už během roku 1947 několik místních nadšenců upozornilo, že v příštím roce se bude připomínat vícero významných výročí spojených s Riegre – nejen čtyřicet pět let od jeho smrti, ale také sto třicet let od narození a sto let od zahájení kroměřížského sněmu. Vznikl proto přípravný výbor, který měl v Riegrově rodišti uspořádat důstojnou oslavu těchto jubileí. Praktickou stránku organizace posléze převzal místní národní výbor (dále jen MNV), který chystanou událost ambiciózně prezentoval jako „národní slavnost“ a kvůli červnovému všesokolskému sletu ji přesunul na podzim, aby spolu obě události nekolidovaly.¹⁰⁸ Intenzivní přípravy započaly teprve v srpnu 1948, kdy se plénum MNV usneslo požádat o záštitu akce vládu i prezidenta republiky Klementa Gottwalda, čestného občana Semil.¹⁰⁹ Z toho lze usuzovat, že místní politické elity pokračovaly v přípravách slavnosti k uctění vůdce české „buržoazní“ politiky i po únorových událostech nejen kvůli lokálnímu patriotismu, ale také kvůli prestiži a možnosti zviditelnit sebe a obec v celonárodním měřítku.

Bohužel neznáme podrobnosti o projednávání této záležitosti, nicméně vláda k žádosti ze Semil nakonec zaujala konstruktivní postoj a rozhodla se Riegrovu slavnost podobně jako mnohé další oslavy a výročí, které se v měsících po „Únoru“ konaly, propagandisticky využít k utvrzení nově nabyté moci. Během interního jednání však bylo upozorněno na to, že společná záštitu vlády i prezidenta je krajně neobvyklá, a to i u akcí celostátního významu, mezi něž Riegrova slavnost očividně nespádala.¹¹⁰ Bylo proto rozhodnuto, že událost zaštití pouze vláda, jejíž zástupce na místě pronese projev. Přirozeně by se nabízela účast ministra školství, ten však pravděpodobně nepřípadal v úvahu kvůli svému kategorickému postoji vůči Riegrovi. Vládu tak nakonec zastupoval ministr informací Kopecký. Nejedlý se společně s Kopeckým stal alespoň členem čestného výboru slavnosti, akce samotné se však neúčastnil a nechal se zastoupit úředníkem z ministerstva.

MNV v Semilech usiloval o zvýšení významu slavnosti také dalšími cestami. Pozvánky rozeslal některým významným osobnostem regionu, například semilskému rodákovi Ivanu Olbrachtovi, který pozvání s radostí přijal. Současně ale pořadatele varoval před problémem, který na ně čeká: „*O jedno Vás prosím: buďte velmi opatrní při volbě slavnostního řečníka, otázka Riegrova politického a sociálního zaměření není tak jednoduchá a jde o to, aby byl Rieger právě ve svém rodišti v tomto směru správně zhodnocen.*“¹¹¹ Slavný spisovatel a současně vysoký stranický funkcionář upozorňoval na zjevnou skutečnost, že staročeský politik příliš nezapadal do komunistického pojetí českých dějin, navíc se k němu tradičně hlásila převážně politická pravice, tudíž „reakce“. Obtíž s interpretací Riegrova odkazu si byli dobře vědomi i organizátoři slavnosti. Snad i z toho důvodu se rozhodli již na jaře 1948 požádat o slavnostní proslov Ladislava Riegra, který měl podle nich vystoupit nejen coby vnuk „vůdce národa“, ale také jako „soudruh“.¹¹²

108 Státní okresní archiv Semily (dále jen SOKA Semily), fond města Semily (dále jen fmS), Kronika města Semily, díl III, rok 1948, KR 531, s. 162.

109 Tamtéž, s. 163.

110 Tamtéž, kart. 93, dopis ministerstvu školství a osvěty ze dne 14. 9. 1948 (odesílatel neuveden, uvedeno pouze: „za předsedu vlády“).

111 SOKA Semily, fmS, kart. 93, Ivan Olbracht MNV v Semilech 21. 9. 1948.

112 Tamtéž, Ladislav Rieger MNV v Semilech 7. 9. 1948.

Český filozof a nyní již profesor Univerzity Karlovy, který v roce 1918 varoval před bolševickou hrozbou z Ruska, prošel během následujících třiceti let zajímavým myšlenkovým vývojem završeným vstupem do KSČ po druhé světové válce. Na Riegrova, který už za první republiky inklinoval k levici, zapůsobilo, jak se komunisté postavili k jeho veřejnému vystoupení na jaře 1938, *Rudé právo* ji dokonce mělo šířit v podobě samostatných letáků. Za okupace se pak Rieger dostal do užšího styku s některými komunistickými odbojáři, jejichž statečnost a mlčenlivost vysoce oceňoval. Po válce dospěl k názoru, že jediným řešením, jak se vyhnout dalším ozbrojeným konfliktům, které nutně vyplývají z kapitalistického systému, je socialismus.¹¹³ Rieger proto společně s mnoha dalšími levicově orientovanými vědci a umělci při únorové vládní krizi veřejně podpořil komunistickou stranu.¹¹⁴

Ačkoli se Ladislav Rieger organizátorům opakovaně připomínal a nabízel jim svoje služby, na slavnosti nakonec nepromluvil a účastnil se jí pouze jako host, snad právě kvůli angažmá představitelů vlády, kterému byla dána přednost. Bohužel tedy nevíme, jak by Rieger po politické konverzi hodnotil odkaz svého předka. Alespoň určitou představu si můžeme udělat z jeho příslibu, že pronese řeč „*zdůrazňující Riegrova z r. 1848, v době sněmu kroměřížského proti pozdějšímu jeho politickému vývoji*“.¹¹⁵ Zdá se tedy, že „vůdce národa“ by se tentokrát nevyhnul určité kritice ani ze strany svého potomka, i když ten by se dle všeho pokusil z jeho odkazu (podobně jako v předchozích zlomových okamžicích českých dějin) vybrat to stále živé a aktuální. Že by se jednalo právě o kroměřížskou periodu, kdy Rieger vystoupil s nejradikálnějšími demokratickými požadavky během své dlouhé kariéry, se jeví jako poměrně logické, i vzhledem ke stému výročí od zahájení sněmu. Je přitom otázkou, jak by se na tento výklad díval druhý vnuk „vůdce národa“ Bohuš Rieger, který stál dle všeho na jiných politických pozicích než jeho bratr. Svědčí o tom mimo jiné Ladislavovo přání, aby pořadatelé při pozvání jeho příbuzných zdůraznili, že mluvit za rodinu bude výhradně on, a to „*nejen jako vnuk dra Fr. Lad. Riegrova, ale také jako uvědomělý komunista*“.¹¹⁶ Bohuš, majitel zámku v Malči, na který byla v roce 1951 uvalena národní správa,¹¹⁷ se slavnosti nakonec neúčastnil, údajně kvůli nachlazení.¹¹⁸

Riegrovo působení v revolučních letech 1848–1849 shledávali jako nosné téma pro hlavní projev rovněž pořadatelé slavnosti.¹¹⁹ Nakonec však záleželo na ministru informací, jak interpretaci odkazu „vůdce národa“ pojme. Jako Kopeckého handicap se ukázalo, že pravděpodobně nebyl příliš obeznámen s životem a dílem staročeského politika, pročež si nechal ze Semil poslat „*propozice*“ a literaturu, na jejímž základě by projev

113 Rieger, Ladislav: *Jak jsem došel ke komunismu*. Nová mysl. Revue socialistického humanismu, 1948, č. 2, s. 163–170.

114 Křesťan, J.: *Zdeněk Nejedlý*, s. 330–331.

115 SOKA Semily, fmS, kart. 93, Ladislav Rieger MNV v Semilech 30. 8. 1948.

116 Tamtéž, Ladislav Rieger MNV v Semilech 8. 9. 1948.

117 Vojáček, Milan: *Bohuš Rieger ml. (1895–1976)*. Archiv Národního muzea, inventář č. 271. Praha 2005, s. 1.

118 „*Bohužel jsem silně nachlazen – nepochybně chřipka s horečkou, jež mi znemožňuje se vydati na cestu.*“ SOKA Semily, fmS, kart. 93, Bohuš Rieger MNV v Semilech 8. 10. 1948.

119 Tamtéž, Předseda MNV Kanceláři prezidenta republiky 23. 8. 1948.

vznikl.¹²⁰ Na druhou stranu se mohl opřít o svoje rutinérství a předchozí propagandistickou činnost, které mu umožnily zvládnout i tento ideologicky náročný úkol. Situaci mu navíc usnadňovalo, že komunisté se stále ještě nacházeli ve fázi hledání a zkoumání, co z minulosti lze začlenit do jejich dějinného narativu.

Kopecký pronesl svoji semilskou řeč před pomníkem „vůdce národa“ na závěr riegrovských slavností dne 10. října. Také on se ji rozhodl zahájit připomenutím Riegrova vystoupení na kroměřížském sněmu. Rieger podle něj tehdy vystupoval dokonce radikálněji než Palacký a Havlíček a jeho zásada „*všechna moc ve státě pochází z lidu [...] se opravdově uskutečnila teprve po sto letech v nové ústavě naší Československé republiky dne 9. května 1948*“.¹²¹ Následně se Kopecký pokusil objasnit tu nejsložitější otázku: proč komunisté oslavují vůdce české měšťanské politiky? Ministr musel uznat, že Rieger i jeho tchán Palacký náleželi „*k patricijským představitelům zámožného českého měšťanstva a oba patřili k vůdčím zastáncům konzervativního programu české buržoasie v politickém smyslu. Ale nám, kteří jsme poznali pozdější představitele české buržoasie, jako Kramáře, Švehly, Berany, Preisse, Malypetry, pak Háchy, Moravce a Hrubé a kteří jsme potom viděli Zenkly, Ripky, Drtiny a Ducháčky a kteří vidíme reakční a úpadkovou českou buržoasii nyní bojovat proti vlastnímu národu a státu v emigraci, nám se jeví osobnost Frant. Palackého a Riegrova jako osobnosti velkého formátu a jako doklad toho, jak význačné muže ryzího charakteru a poctivé vlastence dávalo kdysi české měšťanstvo lidu.*“¹²²

Kopecký zde využil řečnickou figuru z jednoho svého dřívějšího projevu, v němž se tímto způsobem pokusil vysvětlit, proč se komunisté mohou hlásit k národním obrozencům, kteří ve většině případů pocházeli z řad českého měšťanstva.¹²³ Nyní pouze nahradil jejich výčet Palackým a Riegre, kterého tenkrát příznačně opominul, a také rozšířil a aktualizoval seznam „nepřátel“ českého lidu. Ministr dále prohlásil, že dnes „*jeví se nám činnost Palackého a Riegrova v politickém životě v jiném světle, než v jakém byla líčena za éry tak zvaného mladočeského liberalismu*“. Především bylo třeba ocenit delegaci, která pod vedením Riegrova a Palackého vykonala roku 1867 pouť do Moskvy, aby „*jednala o ruskou záštitu v úsilí o osvobození. I bezvýsledné jednání dalo pak naději, že jednou v budoucnu velký bratr pomůže českému národu a že Slované v bratrské jednotě vybojují své vítězství nad Němci. To vše se stalo skutkem.*“ Kopecký svůj projev zakončil s tím, že ačkoli mnohé z Riegrovy činnosti bylo nepochybně podmíněno svojí dobou, časový odstup „*umožňuje ocenit jeho životní dílo bez ohledu na třídní příslušnost*“.¹²⁴

Klíčové myšlenky z Kopeckého projevu následně otiskly bez dalšího komentáře všechny hlavní politické listy,¹²⁵ přičemž semilský kronikář zaznamenal odezvu také několika

120 Tamtéž, Osobní tajemník ministra informací MNV v Semilech 24. 9. 1948.

121 Tamtéž, Kronika města Semily, díl III, rok 1948, KR 531, s. 175–176.

122 Tamtéž, s. 177.

123 Kopecký, Václav: *Zápas o nové vlastenectví*. První konference ideových a výchovných pracovníků KSČ v Praze dne 9. ledna 1948. Praha 1948, s. 10.

124 SOkA Semily, f mS, Kronika města Semily, díl III, rok 1948, KR 531, s. 177–179.

125 *Čím je nám dnes Rieger?* Lidové noviny, 12. 10. 1948, s. 2.; *Ministr V. Kopecký o významu F. L. Riegrova a Fr. Palackého*. Rudé právo, 12. 10. 1948, s. 2; *Oslavy F. L. Riegrova v Semilech*. Lidová demokracie, 12. 10. 1948, s. 1; *Pocta velkému synu našeho národa*. Svobodné slovo, 12. 10. 1948, s. 3.

dalších tiskovin, které shodně oceňovaly především nestrannost komunistů ve vztahu k české minulosti.¹²⁶ Díky účasti ministra a velkému zájmu médií tak Riegrova slavnost nakonec opravdu překročila úzce regionální ráz. Semilská kronika však velmi otevřeně zachycuje rovněž odvrácenou stranu oslav, o níž se v tehdejšímu tisku nedočteme a která vypovídá mnohé o možnostech Riegrova odkazu v komunistickém Československu. Podle kronikáře slavnost od počátku provázely problémy s organizací, která zůstala v rukou pouze několika málo jedinců. Příčin bylo několik. Část občanů z řad „buržoasie“ připomínala odhalení Riegrova pomníku v roce 1928, při kterém jako slavnostní řečník vystoupil Karel Kramář, a „upírala členům přípravného výboru právo oslavovat Fr. L. Riegra a rozšiřovala dokonce septandu, že komunisté chtěli odstranit sochu Fr. Lad. Riegra z náměstí. Jiná část občanů – z řad dělnických – uvěřila zase tlachům o Riegrovi, jako o nepříteli dělnictva, o jeho domnělé pýše nad baronským titulem¹²⁷ a jiným pomluvám a tradicím se šířícím ještě z dob volebních zápasů mladočeské strany proti staročechům. A konečně třetí, a největší část občanstva byli lhostejní lidé bez vztahu k městu a jeho historii. Projevilo se to ostatně i na poměrně malé účasti občanstva na slavnostech, jimž se na př. přes to, že jejich hlavním řečníkem byl ministr informací Kopecký, nedostalo podpory a organizační pomoci ze strany místní a okresní organizace KSČ.“¹²⁸

Semilská slavnost z roku 1948 ukázala, že Riegrův odkaz sice poskytoval některé motivy, které mohl nový režim uplatnit při své propagandě, ovšem pouze za cenu mnoha kompromisů a vysvětlivek, jak dokládá i Kopeckého projev. Do komunistického výkladu dějin zapadala spíše Nejedlého verze „vůdce národa“. Připomínka Riegrova v jeho rodišti tak představovala jednorázovou záležitost, která přehodnocení významu riegrovské tradice v pounorovém Československu neznamenal. Ve specifických poměrech stabilizace režimu a často klopotného hledání jeho poměru k české minulosti však splnila svoji úlohu – legitimizovala „vládu lidu“ a spojenectví se Sovětským svazem, poskytla možnost vymezit se proti odpůrcům režimu, a navíc se s její pomocí dalo dokázat, že noví držitelé moci mají spravedlivý a objektivní vztah k české minulosti, což by jimi preferované tradice neumožňovaly. Tato potřeba se ale po upevnění moci vytratila, a pozitivní příklady, které nabízel Rieger, mohly ve větší míře poskytnout i jiné, komunistům podstatně bližší tradice. Ovšem ani Nejedlého interpretace Riegrova coby odpůrce lidového hnutí nenacházela příliš velké uplatnění. Na konci čtyřicátých let už většinou nežili pamětníci Riegrovy doby a politická pravice, která se k němu tradičně (i když spíše jen formálně) hlásila, byla potlačena. „Vůdce národa“ tak představoval polozapomenutou postavu českých dějin, která nedokázala budit silné vášně.

Nepříliš velká životnost Riegrova odkazu však paradoxně představovala v určitém ohledu výhodu. Když komunisté na přelomu čtyřicátých a padesátých let přikročili k další ideologické „očistě“ české minulosti a mezi zavrženými se nově ocitl i Masaryk, Riegrovi se podobný osud vyhnul. O staročeském politikovi se veřejně příliš nemluvilo, současně na něj ale nebylo třeba zuřivě útočit. Riegrův pomník v Semilech tak možná poněkud

126 SOkA Semily, fmS, Kronika města Semily, díl III, rok 1948, KR 531, s. 179.

127 Riegrovi byl v roce 1897 udělen baronský titul, což bylo už ve své době vnímáno kontroverzně, viz Novotný, Robert Radim: *Nobilitace Františka Ladislava Riegrova*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Vlastivědný sborník 13, 2000, s. 93–120.

128 SOkA Semily, fmS, Kronika města Semily, díl III, rok 1948, KR 531, s. 164.

překvapivě nebyl odstraněn¹²⁹ a přečkal na svém místě až do roku 1989. Nikdo o něj však nepečoval, písmena z nápisu na něm postupně opadala a místní mládež se tak mohla na konci osmdesátých let domnívat, že socha zobrazuje Klementa Gottwalda, jehož jméno neslo náměstí, kde pomník stál.¹³⁰ Tato záměna staročeského politika za prvního „dělnického prezidenta“ mezi nejmladší generací je výmluvným svědectvím nejen o proměně Riegrova postavení v české historické paměti po čtyřicetileté vládě komunistů, ale také o životaschopnosti jejich vlastních tradic a mýtů.

Závěr

Roky 1918, 1938 a 1948 znamenaly pro českou společnost mezníky nejen v politickém smyslu, ale také v pohledu na vlastní dějiny a historické tradice. Lidé se v těchto dramatických letech obraceli do minulosti, aby v ní našli příklady a paralely, které by jim pomohly lépe se zorientovat v překotném dění, načerpat sílu v těžkých časech, potvrdit nebo vyvrátit správnost určitých snah a plánů nebo získat argumenty pro politické zápasy. Riegrova tradice se v tomto ohledu ukázala jako překvapivě flexibilní. Dokázala oslovit občany nově založeného demokratického státu v roce 1918, posílit odhodlání společnosti bránit svoji vlast na jaře 1938, poskytnout útěchu a rady, jak dále postupovat po „mnichovské tragédii“, a přihlásit se k ní mohli, byť s výhradami, dokonce i komunisté v roce 1948.

Ve všech těchto případech Riegrův odkaz nabídl podněty, které se současníkům jevily jako vysoce aktuální. Největší popularitě se těšila známá hesla „vůdce národa“ a jeho závěť, připomínány ale byly i některé momenty z jeho dlouhé a pestré politické kariéry. Zajímavá je nejen poměrně vysoká četnost těchto motivů, ale také proměnlivost jejich obsahu. Ten samý námět mohl za odlišných podmínek získat rozdílný, někdy i zcela opačný význam. Jako příklad lze uvést Riegrův vztah k Němcům, oscilující od rozhodného odporu po smířlivost nebo jeho heslo „Všechna moc pochází z lidu“, legitimizující prvorepublikovou demokracii stejně jako poučnorový režim. Podobně důsledky francouzské politiky „vůdce národa“ interpretoval protichůdně během jediného roku dokonce též člověk, navíc disponující historickým vzděláním, což potvrzuje, že ani historici nejsou imunní vůči diskurzivním zvrátům. S Riegrovou tradicí se tudíž dalo poměrně kreativně pracovat, což představovalo její výhodu právě v dobách společenských či politických zvrátů.

Ačkoli se Riegrův potenciál promlouvat ve zlomových chvílích historie k české společnosti ukázal jako značný, zůstal převážně nevyužit. Spontánní a masový zájem o Riegrovu tradici ze strany české veřejnosti a denního tisku většinou scházel, snad s výjimkou euromarketingového roku 1918, kdy byl „vůdce národa“ při stém výročí svého narození ještě v živém

129 Oproti tomu Riegrova socha na daleko exponovanějším místě v Panteonu Národního muzea, byla počátkem 50. let na popud ministra školství Zdeňka Nejedlého odstraněna společně s podobiznami dalších osobností (Josef Pekař, Jindřich Jaroslav Clam-Martinič, Jiří Lobkowicz, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš), které se do komunistického výkladu českých dějin příliš nehodily, odstraněna, viz <https://www.nm.cz/o-nas/historie/historicka-budova>, citováno 28. 9. 2019.

130 Navrátil, I.: *Riegrův pomník v Semilech*, s. 317.

povědomí současníků. S tím, jak se prodlužovala doba od Riegrovy smrti, jeho postavení v české historické paměti sláblo. Riegrově odkazu navíc scházelo institucionální zázemí, které by o něj pečovalo, a také větší podpora vládnoucích kruhů, zejména Hradu. Připomínán byl téměř výhradně politickou pravící, ale ani zde se mu nedostalo příliš velkého prostoru a nesloužil k formulaci koncepčních programových úvah.

Nad významem Riegrova dědictví pro soudobou společnost a úlohou „vůdce národa“ v českých dějinách se ve sledovaných letech hlouběji zamýšleli vlastně jen historici, kteří se o Riegrův život a dílo dlouhodobě zajímali. Ačkoli se pokoušeli o obecnější a širěji pojaté úvahy o českém údělu a některých zásadních otázkách, s nimiž se musela česká státnost potýkat, také v jejich textech se výrazně odrážely převratné události „osmičkových“ let, aktuální veřejné dění, ale i jejich vlastní prožitky a názory, jež se právě pomocí Riegrova odkazu zasloužil jeho vlastní vnuk. Ladislav Rieger se snažil ve všech třech zlomových chvílích českých dějin aktualizovat poselství svého předka, které však vždy silně provázal se svým vlastním politickým a občanským přesvědčením. Spřízněnost s někdejší „vůdcem národa“ mu přitom poskytla cenný symbolický kapitál, jímž mohl své vlastní názory zaštitit a zajistit jim tak větší pozornost veřejnosti a tisku.

Pokud chceme objasnit, proč si František Ladislav Rieger nedokázal uchovat významnější pozici v rámci české historické paměti, roky 1918, 1938 a 1948 nám k tomu poskytnou důležité indicie. Během převratných událostí tehdejších let se názorně projevil možnost, ale především limity Riegrova odkazu, který rozhodně nenacházel odezvu odpovídající významu, jenž byl „vůdci národa“ shodně připisován v tehdejších vzpomínkových textech a projevech. Zjištěné jevy a tendence však bude třeba důkladněji prozkoumat, například se zaměřit na vztah jednotlivých politických stran k Riegrovi v dlouhodobější perspektivě, a to i v dobách relativního klidu a stability. Dále bude nutné objasnit, jaký postoj k staročeskému politikovi zaujímal Slováci a početná německá menšina, a přesněji vymezit Riegrovo místo v české historické paměti ve srovnání s dalšími tradicemi, především s tou Palackého a Havlíčkovou. Teprve po pokroku bádání v těchto oblastech bude možné přesně zhodnotit Riegrovo místo v české historické paměti a všechna jeho specifika.

Rieger's "eights". Metamorphosis and possibilities of Rieger's legacy in 1918, 1938 and 1948.

František Ladislav Rieger was one of the most important figures of the Czech political life in the 19th century. He was born in 1818 and died in 1903 therefore annual years of his birth and death was also years ending with eight which are traditionally considered as important milestones of the modern Czech history. Dramatical events of these years influenced remembering of Rieger and reception of his legacy. After the decline of the Habsburg monarchy and foundation of Czechoslovakia in 1918, Rieger was remembered as a pioneer of the Czech independence. Only a few (for example historian Josef Pekař) said that the political independence of the Czech nation wasn't part of Rieger's political program. In 1938 Rieger was presented as a defender of the Czech nation

against German danger and a founder of the Czech-French alliance. Attention of the press got also Rieger's grandson Ladislav who published a call for defence of liberty and democracy of the Czech people. He ended his message with Rieger's famous motto „Let's not give up!“. After the Munich agreement Rieger's legacy was used to criticize the First republic. For the new regime Rieger was primarily a symbol of national unity and good relations with German citizens. As a symbol of the Czech bourgeois policy of the 19th century, Rieger wasn't very attractive for communist regime after the „Victorious February“. But when Rieger's native town Semily wanted to celebrate his anniversaries in 1948 the government tried to use it for its own propaganda. Václav Kopecký, the Minister of Information, had a speech in which he appreciated Rieger's journey to Moscow and set him as an example of good and patriotic bourgeois politician against later representatives of the class as Kramář, Švehla, Beran or Ripka. Despite of this case it was clear that Rieger could not be a part of the communist cannon and in the following years he was almost forgotten.



Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

